

Tartu Riiklik Ülikool
Ajaloo-Keelteaduskond
Nõukogude Liidu Ajaloo Kateder

Linda
L. Helemäe

**REVOLUTSIONILINE LIIKUMINE PÄRNUS
A. 1900 - 1917**

DIPLOMITÖÖ

Juhendaja: ajalooeaduste doktor
professor H. Moosberg

TRÜ MV Liidu ajal. kat.

Juv. nr. 1994

Tartu 1967

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

S I S U K O R D.

		Lk.
	Sissejuhatus	3 - 11
I peatükk	1905-1907. aasta revolutsioonilised sündmused Pärnus .	
	1. Revolutsiooni algus	12 - 25
	2. Sündmused oktoobrist detsembrini	26 - 56
	3. Revolutsioon taandub	57 - 61
II peatükk	Pärnu proletariaadi võitlus 1907.- 1917.	
	1. Reaktsiooni aastad Pärnus...	62 - 69
	2. Revolutsioonilise liikumise tõus	70 - 85
	Lõppsõna	86 - 89
	Резюме	90 - 93
	Kasutatud kirjandus ja allikad..	94 - 97
	Lisad	nr. 1 - 9

1 Eesti NSV ajaloo lugemik, II köide, Tallinn, 1964, lk. 348

2 O. Karna, Tõrjeliikule revolutsioonilisele sotsiaalistlikule revolutsioonile, Tallinn, 1965, lk. 158

3 sealnesama, lk. 348-349

mis rõik kuuluvad balti-saksa ettevõtjalle. Tööliste arv
nendes ettevõtetes polnud suur, keskmiselt 30-50 .

Suurepõlvkonnaks Pärnule oli saksa suurima kontserni

"Waldhofi" S I S S E J U H A T U S. tsiaseltsi "Waldhof"
asutamine 1898. aastal asukohaga Pärnu. ² Tööstusliku põhi-

XIX sajandi lõpul toimus Eestis kapitalisismi kiire
areng, mida soodustas Eesti asend Balti mere ääres, järjest
laienev Venemaa siseturg, tööstuskeskuse Peterburi lähedus ning
talurahva diferentseerumisel tekkinud odava tööjõu küllus.
Hakati rajama arvukalt metalli-, puidu-, paberi-, tekstiil-
ja toiduainete tööstuse ettevõtteid. Suuremaiks tööstuslikeks
keskusteks Eestis olid selleks ajaks kujunenud Narva ja Tal-
linn.

Pärnusse kui tööstuslikult vähemarenenud piirkonda oli
varem asutatud suhteliselt vähe ettevõtteid. Pärnut tuntü
sadama tõttu kui kaubanduslikku keskust. Üks suuremaid ja
vanemaid vabrikuid asus Pärnu lähedal Sindis. Riia suurkaup-
mees Vöhrmann oli sinna 1832. aastal rajanud Sindi Kalevivab-
riku. ¹ Sajandi lõpul töötas kalevivabrikus 885 töölist. ²

Sajandivahtusel, eriti 90-ndate aastate teisel poolel,
mil Venemaal toimus tööstuslik tõus, asutati ka Pärnusse rida
tööstusi: Fröhlingi saeveski, Bliebernihti õllevabrik, Se-
bulke masinatehas, Darmeri ehitustöökoda, Austeri korgivabrik, ³

¹ Eesti NSV ajaloo lugemik, II köide, Tallinn, 1964, lk.328

² O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule
revolutsioonile, Tallinn, 1963, lk. 188

³ sealsamas, lk. 338-343

mis kõik kuulusid balti-saksa ettevõtjaile. Tööliste arv nendes ettevõtetes polnud suur, keskmiselt 30-50⁴.

Suursündmuseks Pärnule oli saksa suurima kontserni "Waldhofi" poolt tütarühingu Vene aktsiaseltsi "Waldhof" asutamine 1898. aastal asukohaga Pärnu.² Tütarühingu põhikapital kolm miljonit rubla kuulus välismaalastele, sakslastele, kelle hulgas olid Saksa Riigipäeva liige doktor Karl Klemm, pankur Karl Ladenburg, doktor Adolf Klemm, Karl Haas j.t.³ Saksa kontserni tehingute vahendajaks Venemaal oli Vene Väliskaubanduse Pank Peterburis. Vene aktsiaselts "Waldhof" juhatuse esimehe kohale nimetati vürst L.M. Kotšubei.⁴ Pärnus hakkas aktsiaseltsi huve kaitsma Pärnu linnapea O.A.Brackmann, kes loovutas soodsatel tingimustel suured maaalad "Waldhofi" tselluloosivabriku ehitamiseks.⁵

Ühingu põhikirja järgi ehitati "Waldhofi" tselluloosivabrik Venemaa ehitusmaterjalidega, vene töölistega, sisustati vene masinatega, ainult need masinad, mida Venemaal ei toodetud lubati välismaalt sisse vedada.⁶ Loomulikult oli ka tselluloosi toormaterjaliks Venemaa kubermangude metsad, mille ostmiseks ja ülestöötamiseks olid sõlmitud

1 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile, Tallinn, 1963., lk. 338-343

2 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 238

3 Русское акционерное общество целлюлозной фабрики Вальдтоф в г.Пернове Лифляндской губернии, Первое десятилетие действия фабрики 1900-1910, стр. I

4 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 238

5 sealsamas

6

Русское акционерное общество ... стр. 2

lepingud tsaarivalitsusega.¹ Nii rajati Venemaa loodus-
rikkuste kasutamiseks vabrik, mille enamuse aktsijaid kuu-
lus sakslastele.

Aktsiaseltsi "Waldhofi" otsus valida vabriku asu-
kohaks Pärnu oli igati õigustatud. Pärnu jõgi pakkus võima-
lusi Liivi- ja Bestimaalt ülestõõtatud metsamaterjalid ko-
hale parvetamiseks. Suurt osa etendas Pärnu sadam, mille
kaudu oli võimalik nii toormaterjali sissevedu Venemaalt,
kui ka tselluloosi väljavedu. 1896. aastal lõpetatud Pärnu-
Mõisaküla-Viljandi kitsarööpmeline raudtee läks seoses "Wald-
hofi" rajamisega 1899. aastal vabriku valdusesse.²

Vabriku ehitustööd kulgesid ladusalt ja 1900. aasta
lõpul lasti käiku "Waldhofi" tselluloosivabrik, mis sai
tselluloositootmise suurimaks ettevõtteks Venemaal.³ 1901.
aastal töötas seal juba 949 töölist ja 59 teenistujat.⁴
Suurema osa töölistest moodustasid maalt linna siirdunud
laostunud eesti talurahvas ja maakâsitöölised ning Venemaa
kubermangudest sisserännanud hooajatöölised.

"Waldhofi" vabriku rajamine Pärnusse muutis Pärnu
linna ilmet tunduvalt. Kasvasid proletariaadi read, suure-
nes klassivõitlus.

Samal ajal "Waldhofi" vabrikuga rajati Pärnusse ja
Sindisse tellistetehased, mis varustasid ehitusmaterjaliga
kohalikke ehitusi, kuid tootsid telliseid ka Riia turu jaoks.

¹ O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk.238

² H.Moosberg, 1905-1907.a. revolutsioon Eestis, Tallinn,
1955.a. lk. 17.

³ Русское акционерное общество ... стр. 2

⁴ sealsamas, lk.14

Kapitalismi arenguga kasvasid vastolud tööstus-
proletariaadi ja kapitalistide vahel. Madalad palgad, pikk
tööpäev, ebanormaalsed elamistingimused, suured trahvid ja
halb kohtlemine meistrite poolt tekitas tööliste hulgas ra-
hulolematust ning sundis neid raskest olukorrast väljapääsu
otsima streigivõitluse teel.

Streigiliikumine Venemaal suurenes tööstuliku tõusu
aastail. Eestis kujunes streigiliikumise keskuseks Tallinn,
kus eesti tööliste kõrval töötas rohkesti teistest rahvus-
test töölisi, kes olid siia tulnud Peterburist, Riias j.m.
ning, kel olid streigivõitluse kogemusi.

Esimeseks suuremaks väljaastumiseks Pärnus oli Sindi
Kalevivabriku kangrute streik 1898. aasta veebruaris. Sindi
Kalevivabriku töölisel elasid vabrikantidele kuuluvais vilet-
sates osmikutes. Vabriku direktor ja meistrid ei tunnistanud
mingisuguseid seadusi, ning tarvitasid omavoli. Need, kes kae-
bustega vabriku inspektori poole pöördusid vallandati ja
aeti korterist välja. Kangrute töötasu oli väga madal. Osa
kangruid said kuus palka alla 10. rubla. Kangrute keskmine
töötasu oli 14 rubla kuus, samal ajal kui Riias said kang-
rud keskmiselt 24 rubla.¹

Streik algas 17. veebruaril kui peremehed teatasid
töölistele uuest töötasu alandamisest 25 - 30 % võrra.²
Kangrud alustasid streiki ja nõudsid endiste töönormide
säilitamist. Pärast seda kui direktor oli lubanud täita

---

¹ H. Moosberg, 1905-1907. a. revolutsioon Eestis, lk. 29

² sealsamas

töölaliste nõudmised asuti tööle, kuid 6. märtsil pandi uuesti välja kuulutus töötasu alandamise kohta. Järgmisel päeval alustasid suurem osa töölisi uuesti streiki. Direktor kutsus välja politsei ja 10. märtsil algas arveteõien-¹damine. 145 kangrut vallandati ja 10 inimest arreteeriti. Streik suruti maha. Töölised olid sunnitud uuesti tööle asuma alandatud töötasuga.

1899. aastal streikisid Sindi ja "Waldhofi" vabrikute ehitustöölised.² Nõuti palga tõstmist, selle õigeaegset väljamaksmist, õelate meistrit vallandamist jne. Ka nende streikide ajal ei teinud peremehed töölistele järeleandmisi, nad olid sunnitud, kas endistel tingimustel edasi töötama või uut töökohta otsima.

Majandusliku tõusu järel hakkasid juba 1899. aastal ilmne kriisi tunnused: aktsiate kursi langus, ettevõtete pankrotiseerumine jne. Majanduslik kriis muutus eriti teravaks 1900-1903. aastal. Kriis oli tingitud kapitalismi põhivastolust: vastolust tootmise ühiskondliku iseloomu ja omandamise erakapitalistliku vormi vahel.

Kriis mõjus kõige raskemini töölistele. Tööliste olukord halvenes järsult. Kapitalistid suurendasid eksploateerimist ning kärpisid niigi madalaid palku. Palkade al-
lasurumiseks püüdsid vabrikandid asendada meestöölisi naistega ja alaealistega. Toimus tööliste massilist vallandamist ning nende tööpäeva pikendamist.

¹ H. Moosberg, 1905-1907. a. revolutsioon Eestis, lk. 29

² Eesti NSV ajaloo lugemik, II köide, lk. 333

Samal ajal toimus monopolistliku kapitalismi edasine arenemine. Finantskapital allutas endale järjest rohkem majanduslikke sõlmpunkte. Venemaal toimus monopolistlike organisatsioonide "Prodmet", "Produgol" ja teiste kujunemine.

Monopoolsete hindade kindlustamiseks sõlmis "Waldhofi" tselluloosivabrik liidulepingu Tallinnas tegutseva Osse ja Ko tselluloosivabrikuga.¹

Monopolistliku kapitalismi arenemisega toimus tööstusproletariaadi edasine koondumine suurematesse vabrikutesse ja ettevõtetesse, mis võimaldas töölisliikumise paremat organiseerimist. Kasvas nende tööliste arv, kes hakkasid kujunenud olukorrast väljapääsu otsima, kasvas tööliste poliitiline aktiivsus. Streigivõitlus lõi soodsa pinna selgitustöö tegemiseks tööliste hulgas. Tekkisid marksistlikud ringid ja rühmad, kus töölisel tutvusid eesrindliku klassivõitluse teooriaga. Tallinnas ühendas M.I.Kalinin marksistlikud töölisrühmad sotsiaaldemokraatlikuks organisatsiooniks. Ta oli väljasaadetud Peterburist, ning asus 1901.aastal tööle Tallinna.²

Pärnus tekkis marksistlik ring 1899. aastal. Ringi asutajaks oli raudtee ehituskontori töötaja Voldemar Lüdig.³ Ringi koosseisu kuulus inimesi mitmetelt elualadelt, nende hulgas ka "Waldhofi" ehitustöölisi.⁴

---

1 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 249

2 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, Tallinn, 1961, lk. 32

3 sealsamas

4 V.Lüdig sündis Pärnus töölis perekonnas. Peale isa surma langes Voldemarile kui kõige vanemale lapsele suur kohustus kuueliikmelise perekonna toitmiseks. V.Lüdig oli hea organisaator, valdas võõrkeeli, mis ta õppis ära laeval töötades. Ta oli hea kõneleja ning saavutas kiiresti rahva poolehoidu.

5 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa Tallinn, 1961, lk. 28

Ringi liikmed tutvusid Kommunistliku Partei Manifestiga, lugesid ning arutasid Leo Tolstoi tõid ning saksakeelset K. Marxi "Kapitali"¹

Tollajal vene sotsiaaldemokraadid võitlesid proletariaadi partei loomise eest. 1900. aastal ilmuma hakanud "Iskra" tegi partei asutamise ettevalmistamiseks ära suure töö. "Iskrat" loeti ja levitati suure huviga. J. Miil kirjutab oma mälestustes, et "Iskra" jõudis isegi Sindi Kalevivabriku töölisteni.²

Partei loomine VSDTP II kongressil 1903. aastal tõi uut hoogu sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide ja gruppide töösse. Algas bolševike seisukohtade selgitamine. Tallinna sotsiaaldemokraatidele tutvustas II kongressi materjale M. I. Kalinin.³

Pärnu marksistliku ringi liikmete sidemed olid Tallinna ja Riia sotsiaaldemokraatidega suhteliselt nõrgad. Saanud teada sotsiaaldemokraatliku partei loomisest, otsustasid Pärnu ringi liikmed nimetada end sotsiaaldemokraatlikuks grupiks, kel polnud aga veel selget arusaamist partei poliitilisest eesmärgist. J. Melikov kirjutab, et grupi liikmetel puudus veel kindel maailmavaade ning liikmete parteiline vormistamine, tegutseti nagu kokkuleppe alusel.⁴

---

¹ J. Melikov, Ajaloolised märkmed poliitilis-ametiühingulisest tegevusest, 1905. aastal ja edaspidi Pärnus ja mujal, kirjalikud mälestused hoitakse Pärnu Rajoonidevahelises Koduloomuuseumis.

² J. Miil, Poliitilise võitluse eesliinil, kirjalikud mälestused hoitakse Sindi Tekstiilvabriku 1. Detsembri ametiühingukomitees.

³ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 38

⁴ J. Melikov, Ajaloolised märkmed ...

Grupi põhiline tegevus piirdus karskusseltsis "Valgus", mis oli tööliste kogunemiskohaks, ürituste organiseerimisega, millel kahtlemata oli suur poliitiline tähtsus. Nii näiteks lavastati V.Lûdigu organiseerimisel 1903. aastal M.Gorki näidend "Põhjas", mis V.Lûdigu poolt oli eesti keelde tõlgitud.¹

Samal ajal tööliste ja talupoegade majanduslik olukord võttis kriisi tingimustes iga aastaga ähvardavama ilme. Mõisnike ja kapitalistide omavoli, keda soodustas Vene tsarism, oli muutunud väljakannatamatuks. Sõjavâgi ja politsei-aparaat surus maha iga tööliste vastuhaku. Olukorda võis lahendada ainult sõjalis-feodaalse tsarismi kukutamine kodanlik-demokraatliku revolutsiooniga. Revolutsiooniks vajalikud tingimused olid välja kujunenud ning ootasid viimast tõuget, milleks sai Vene-Jaapani imperialistlik sõda.

Diplomitöö koostamiseks on autor kasutanud 1905.-1907. aasta revolutsiooni kohta ilmunud dokumentide ja materjalide kogumikku ning mõningaid täiendavaid andmeid Riikliku Ajaloo Keskarhiivi fondidest: Liivimaa kubernerite kantselei ning Pärnumaa politseivalitsus. Faktilist materjali on võetud professor H.Moosbergi doktoritööst ning raamatust "1905.-1907. aasta revolutsioon Eestis". H.Klaasi raamat "Мои первые шаги в революционном пути" on olnud aluseks mitmete revolutsiooniliste sündmuste kirjeldamisel. Kasutamist leidsid ka Pärnu Linnavalitsuse aruanne 1905. aasta kohta ning raamat "Waldhofi" vabriku tööst, mis on välja antud kümnendaks aastapäevaks.

1

J.Melikov, Ajaloolised märkmed ...

Töölisliikumise tõusuperioodi analüüsimiseks on suurem osa materjalist antud töölisajalehtede veergudel ilmunud sõnumite põhjal.

Ajaloolise etappide majandusliku olukorra aluseks on olnud põhiliselt O.Karma raamat "Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile". Käsiraamatutana on kasutatud: Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo I osa, Eesti NSV ajaloo lugemik ja ENSV ajalugu II köide.

Töö kirjutamise käigus püüdis autor kontakti astuda mitmete inimestega, kes mäletavad Pärnu revolutsioonilist minevikku ning ärakasutada nende andmed koos dokumentides tõestustleidnud faktidega. Peale suuliste mälestuste on kasutatud kirjalikke mälestusi M.Ehder-Ježovalt, Joh. Semperilt, J. Melikovilt ja teistelt.

Kõige vähem materjali õnnestus töö kirjutajal leida reaktsiooni perioodi kohta. Siin on võetud aluseks G.Lukini raamat "Töölisliikumine Eestis Stolõpini reaktsiooni ja uue revolutsioonilise tõusu aastail (1907-1914.)"

Mõnede kirjutiste andmed, mida on diplomitöös kasutatud osutusid ebatõenäolisteks. Nende kohta on autor teinud omapoolsed märkused.

Käesoleva diplomitöö eesmärgiks on näidata Pärnu proletariaadi revolutsioonilist võitlust Ülevenemaalise võitluse ahelas. Näidata selle liikumise võimalusi ja omapära, mis põhijoontes algas 1905.-1907.a. revolutsiooniga, käis läbi reaktsiooniaastate karmi kooli ning puhkes uue jõuga tööstusliku tõusu perioodil.

I peatükk.

1905.- 1907. AASTA REVOLUTSIONILISED SÜNDMUSED PÄRNUS.

1. Revolutsiooni algus.

1904. aasta jaanuaris puhkes Vene-Jaapani sõda. Tsaarism ja vene kodanlus lootsid imperialistliku sõjaga laiendada oma valdusi Kaug-Idas ja peatada lähenevat revolutsiooni riigis. Kuid need lootused ei läinud täide. Sõda süvendas veelgi kõiki ühiskondliku elu vastolusid ja pani kõikuma Venemaa majanduse. Sõja tulemusena rikastus kodanlik ladvik ennekuulmatult, tööliste reaalpalk aga langes peaaegu 25 % võrra.¹ Maal võttis sõjaväe mobilisatsioon talu - poegade perekondadelt töötegijad ning suurendas rahulolematust. Töötava rahva elu oli muutnud väljakannatamatuks.

Selles väljakannatamatus olukorras puhkes esimene Vene revolutsioon. 1905. aasta jaanuarikuu esimestel päevadel alustasid streiki Peterburi Putilovi tehase tööliised, keda toetasid teised tehased. Tsaarivalitsus otsustas tööliste väljaastumise julmalt maha suruda.

Tsaaripolitsei organiseeris papp Gaponi abil 9. jaanuaril tööliste rongkäigu tsaarile palvekirja esitamiseks. Tsaar aga võttis Talvepalee juures tööliste rongkäigu vastu relvadega. Peterburi tänavatel voolas tööliste veri. Tapeti

1

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu, Tallinn, 1963.a., lhk.78

1
üle tuhande tööliste ja üle 2000 sai haavata. Tööliste usk tsaarisse hävitati püssitulega.

Teade Peterburi verisest sündmusest levis kiiresti üle kogu Venemaa. Töölised vastasid sellele provokatsioonile streikide ja demonstratsioonidega. V.I.Lenin kirjutas 9. jaanuari puhul, " ... proletariaadi revolutsiooniline kasvatus astus ühe päevaga edasi nõnda, nagu ta poleks suutnud astuda halli, argipäevase, mahasurutud elu kuude ja aastate kestel" 2 Sündmused arenesid enneolematu kiirusega.

Eestis algas üldstreik Tallinnas 12. jaanuaril. Tallinnas streikisid sellel päeval 10.000-12.000 töölist. 3 Tallinna üldstreik tähistas revolutsiooni algust Eestis, avalikku võitlust tsaarivalitsuse ja kapitalistide vastu.

Pärnu tööliste streik algas kümme päeva hiljem 22. jaanuaril kell kuus õhtul "Waldhofi" tselluloosivabriku tööliste hulgas. 4 Kella viie ajal hakkas rahvas kogunema tselluloosivabriku juurde. Rahvahulk järjest kasvas nende tööliste arvel, kes lõpetasid kella kuueks töö. Nii kogunes umbes 700-800 inimest. 5 Tööliste poolt tekitati värvavas "tropp" ning takistati õist vahetust tööle minemast. Tööliste väljaastumine oli alguseks poolstiihiline ilma kindla

1 H.Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, Tallinn, 1955, lk. 38

2 V.I.Lenin, Teosed, 8 kd., lk. 76

3 H.Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk. 38

4 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, Таллин, 1955, стр. 79

5
sealsamas

4 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 84

5 H.Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis lk. 44

juhtimiseta, ei teatud, mida edasi ette võtta. Vihast vabrikuvalitsuse vastu purustati administratsioonihoone aknaid ja läheduses olevaid elektrilampe. Et keegi ei saaks vabrikus tööle hakata, lasti kateldest aur välja, mistõttu töö katkes täielikult.¹

Pannud seisma Pärnu suurima vabriku, siirdusid streikijad mööda Riia maanteed linna. Linnas peatati töö Wylhuseini ja Fröhlingi saeveskites, Bliebernichti ja Pulsi õllevabrikutes.² Streikijad liikusid hilisõhtuni linna tänavatel. Öösel süüdati põlema linna avalik maja "Muhu", mis asus Polgu tänavas. Töölised takistasid kohalerutanud tuletõrjujaid tuld kustutamast ning maja põles täielikult maha.³ Vabrikutööliste viha selle maja vastu oli suur. Hoone põletamisega loodeti kogu asutus linnast likvideerida.

Öösel kella kahe ajal läks aktiivsem osa töölisi tagasi "Waldhofi" vabriku juurde. Kuna seal oli kõik vaikne, siis otsustati uuesti koguneda järgmisel hommikul ning esitada vabrikuvalitsusele oma nõudmised.

23. jaanuari hommikuks seisis kõik Pärnu suuremad tööstusettevõtted. Peale eelpoolnimetatute olid hommikuks töö katkestanud ka Sebulke masinatööstuse ja Austeri korgivabriku töölised.⁴ Üldstreigist Pärnus võttis osa üle 2000 tööliste.

---

1 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.79

2 Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр.8

3 sealsamas

4 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.84

5 H. Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis lk.44

"Waldhofi" töölistes kogunesid hommikul kella kuueks vabriku juurde, valisid streigikomitee, kuhu kuulusid müüri-sepp Vallas, treial Jantson, lukksepp Roger j.t. ning koostasid nõudmised vabrikuvalitsusele. Nõuti: 8-tunnilise tööpäeva kehtestamist, palkade suurendamist, eriti pühade ajal, trahvide kaotamist, viie meistri ja väravavahi viivitamatut vallandamist, vabrikule teise sissekäigu ehitamist, et vahe-¹tuste ajal ei tekiks asjata järjekorda väraavas, insener Rossmanni ja teiste juhtide viisakat kohtlemist töölistega jne.²

Vabrikuvalitsus kreisiülema Popovi ja vabriku inspektori juuresolekul võttis vastu streigikomitee kirjalikult esitatud nõudmised. Esiolgu oldi nõutud, ega teatud mida ette võtta. Töölisti relvadega laiali ajada polnud võimalik, sest linnas puudus sõjavägi ning kohalik politsei polnud suuteline sellega toime tulema. Et selleks korraks raskest olukorrast välja pääseda lubas vabriku juhtkond vastuse anda 25.jaanuaril ning vahepeal aktsionäride ühingu juhatusega nõu pidada.³ Sellest, missugust hirmu tundsid vabrikandid tööliste üldstreigies väljendab kreisiülema Popovi raport 23.jaanuarist 1905.aastast Liivimaa kubernerile Paškovile, milles tungivalt palutakse saata sõjaväelist jõudu linna korda looma.⁴ Eriti kardeti 25. kuupäeva, mil tuli vastus anda tööliste nõudmistele.

¹ A.Rodionovi suulised mälestused. A.Rodionov töötab "Waldhofis" 1900-1915.a., elab Pärnus, Auli t. 11

² Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.80

³ sealsamas

⁴ sealsamas

Kuberner ei lasknud vabriku administratsioone kaua oodata. Juba 24. jaanuaril saabusid Võnnust Pärnusse kaks roodu Krasnojarski jalaväe polgust.¹ Üks rood paigutati "Waldhofi" vabrikusse, teine saadeti Sindi kalevivabrikusse. Olgugi, et esialgu oli Sindis olukord rahulik, kardeti ka üldstreigi laienemist sinna. Kohalikel võimudel polnud ununenud veel 1898.-1899. aasta streigid kalevivabrikus. Kartuseks oli ka tõeline põhjus, sest streigivõitlus järjest laienes. 24. jaanuaril alustasid streiki Pärnu linnaaitade tööliselised. "Võib julgesti öelda, et sellel hommikul ei alustatud tööd Pärnu üheski vabrikus."² Seepärast oligi järgmise telegrammi sisu, mis saadeti kubernerile veelgi suuremate nõudmistega. Paluti sõjaväe alalist kohalejäämist niisuguses kauges kubermangu keskusest asuvas linnas nagu seda on Pärnu.³

Streikivaid töölisi ei häirinud esialgu sõjaväe kohalesaabumine. Nad ootasid 25. jaanuarit, mil pidi antama vastus esitatud nõudmistele. Vahetevahel koguneti suurtesse gruppidesse ja liiguti nii linnas kui vabriku ümbruses, tekitades vabriku juhtkonnale hirmu ning nõudes neilt alalist valvelolekut. Eriti kardeti tselluloosivabriku puitmaterjali põlemasüütamist, mis asusid vabriku laoplatsidel. Streigikomitee kutsus aga töölisi varandusi mitte hävitama ning sellele üleskutsele järgiti.⁴

---

¹ Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр. 8

² M. Aitsam, 1905. a. revolutsioon ja selle ohvrid Pärnumaal, kirjalikud mälestused säilitatakse Pärnu Rajoonidevahelises Koduloo Muuseumis

³ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 82-83

⁴ M. Aitsam, 1905. a. revolutsioon ...

Vabrikuvalitsus vastas töölistele lubatud ajal. Saanud julgust sõjaväe kohalolekust olid järeleandmised minimaalsed. Lubati vallandada kaks meistrit ja vâravavaht, karistada üht meistrit ning ehitada juurde teine vârav tööliste sissekâiguks.¹ See oligi kõik. Ei sõnagi tööaja lühendamisest ja palga suurendamisest, mis huvitas töölisi kõige rohkem. Kuuldes niisugust otsust, keeldusid töölisel tööle asumast.

Streigiliikumise peatamiseks hakkas vabriku juhtkond töölisi meelitama ja lubas neile, kes 26. jaanuaril tööle asuvad välja maksta kolme streigipäeva töötasu.² Tööseisak ähvardas vabrikule tuua majanduslikult suurt kahju.

26. jaanuari hommikul tahtiski osa vähemteadlikke töölisi tööle asuda, kuid streigikomitee takistas neid vabrikusse sisenemast. Mõnikümmend streigimurdjat ronis siiski üle plangu ja alustas tööd. Sajad töölisel seisis aga vârava taga ning väljendasid oma pahameelt vile ja hüüetega vabriku administratsiooni aadressil. Keelduti töötamast seni, kuni ei täideta esitatud nõudmisi täielikult. Vabriku administratsioon ei kartnud seekord enam tööliste viha, sest nende seljataga olid sõjaväelased relvadega. Ainult ähvardusega, et sõjaväelased haaravad relvad, suudetigi rahvas laiali ajada.³

Mitmel korral koguneti uuesti "Waldhofi" vâravate taha, kuid mindi jälle laiali ilma tõsisemate vahejuhtumiteta.

1 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 82

2 "Teataja" nr. 23, 2. veebruaril 1905. a.

3 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 82

Streigikomitee ei suutnud streiki edasi arendada, kuna töö-
lised hakkasid tööle kippuma. 27.jaanuari hommikul asus "Wald-
hofis" tööle juba 130 inimest. Sellel päeval lõpetasid strei-
kimise ka Sebulke masinatehase ja Austeri korgivabriku töö-
lised.¹ Streigiliikumine hakkas vaibuma. Pärnu tööliste väl-
jaastumisele avaldas mõju üldstreigi lõppemine Tallinnas 25.
jaanuaril.² Teatud osa etendas ka kohaletoodud sõjavägi, kel-
le kaitse all õnnestus vabriku administratsioonil väljuda
streigist tööliste olulisi nõudmisi täitmata. Esimeseks veeb-
ruariks suudeti "Waldhofis" tööstus osaliselt käiku lasta.³

Pärnu tööliste üldstreik oli lõppenud. Tööliste töö-
tingimused, trahvid ja palgad ning tööaja pikkus jäid endiseks.
Majanduslikult andis streik töölistele vähe, kuid majanduslik-
ke nõudmiste kõrval oli üldstreik proletariaadile heaks koo-
liks edaspidises võitluses.

Lenin hinnates jaanuarikuu streigiliikumist kirjutas:
"1905.aasta üheksas jaanuar tõi esile proletariaadi revolüt-
sioonilise energia kogu hiiglasuure tagavara ja sotsiaalde-
mokraatide organisatsiooni kogu puudulikkuse"⁴

Streigiliikumine Eestis jätkus Tallinnas, Narvas ja
teistes keskustes. Paljud töölised, kes ei streikinud jaanua-
ris, alustasid liikumisega veebruaris. Pärnus jääb veebruari-
kuus suhteliselt rahulikuks võrreldes eelnenud sündmustega.
Krasnojarski polgu kohalolek ja vabrikuvalitsuse mõned tühi-
sed järelandmised ning lubadused sautsid streigikomitee ja

¹ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 82

² H. Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk. 42

³ "Teataja" nr. 23, 2.veebruaril 1905.a.

⁴ V.I. Lenin, Teosed 8.kd., lk. 143

tööliste võitlusvaimu selleks korraks maha suruda.

Märtsikuus jätkuvad streigid ka Pärnus, Seekord olid streikijaiks rätsepa- ja tisle-ritööliised töötasid laialipillatud töökodades kogu linnas. 28.märtsi hommikuks olid nad koostanud oma nõudmised, mis esitati kõikide töökodade juhatajatele. Peasjalikult nõuti tööpäeva lühendamist ning palga kõrgendamist. Streigi kulgemise kohta puuduvad täpsemad andmed. On aga teada, et tööliste nõudmised osaliselt täideti.¹

Protesti säde valitseva olukorra vastu vabrikutes ja ettevõtetes oli nii suur, et igal võimalikul juhul võis oodata streigi puhkemist.

Revolutsiooni edasises arenemises etendas otsustavat osa VSDTP III kongress, mis toimus 12. aprillil 1905.aastal Londonis. Kongress tuli kokku Lenini juhtimisel ning määras kindlaks partei strateegilise plaani ja töötas välja taktikalise joone. Kongress tunnistas kõige tähtsamaks relvastatud ülestõusu organiseerimise. Alanud revolutsiooni konkreetse olemuse ja ülesanded andis Lenin 1905.aasta suvel ilmunud teoses "Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis". Lenin näitas, et oma iseloomult on alanud revolutsioon kodanlik.¹ Ta ütles: "Kodanlik revolutsioon on proletariaadi huvides tingimata vajalik. Mida täielikum ja otsustavam, mida järjekindlam tuleb kodanlik revolutsioon, seda rohkem on tagatud proletariaadi võitlus kodanluse vastu sotsialismi eest."²

1

M.Aitsam, 1905.a. revolutsioon ...

2

V.I.Lenin, Teosed 9, kd., lk.32

Proletariaat peab olema revolutsiooni juhiks, liit talurahvaga on aga revolutsiooni eluliseks aluseks. Lenin andis oma raamatus täiesti uue teooria kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamiseks sotsialistlikuks revolutsiooniks. See teooria oli võimsaks relvaks revolutsioonilises võitluses.

VSDTP III kongressil vastu võetud partei taktikaline programm nägi ette rahvahulkade organiseerimist ülestõusule loosungite all: 8-tunnilise tööpäeva kehtestamine revolutsioonilisel teel, massiliste poliitiliste streikide korraldamine ja proletariaadi organiseerimine relvastatud ülestõusule, talurahvakomiteede organiseerimine ning kõigi demokraatlike uuenduste teostamine revolutsioonilisel teel kaasa arvatud mõisamaade konfiskeerimine.

Revolutsiooni edasine käik näitas kuivõrd õiged olid need leninlikud loosungid. III kongressi otsused ja Lenini töö "Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis" said VSDTP organisatsioonidele juhendiks rahvahulkade organiseerimisel revolutsiooniliseks võitluseks.

Nii oli ka Eestis. VSDTP Tallinna komitee otsustas organiseerida 1.mai tähistamise poliitilise demonstratsiooniga. 30. aprillil katkestasid suurem osa Tallinna töölisti töö ja kogunesid Kadrioru parki koos perekondadega, kus "Russalka" mälestussamba juures viidi läbi miiting. Revolutsioonilisi laule lauldes suunduti sealt linna. Demonstrandid aeti teel laiali rannakaitse ratsasalga poolt. Streikjätkus 1. mail. Töölistid korraldasid linna ümbruses poliitilisi miitinguid. See Tallinna tööliste väljaastumine oli esimeseks puht poliitiliseks streigiks Eestis. VSDTP Tallinna komitee andis välja lendlehe isevalitsuse paljastamiseks.

¹ H.Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk.67

Suvel toimus Tallinnas rida suuri streike. Streikisid R.Maieri keemiavabriku, Balti puuvillavabriku j.t.vabrikute töölistel. Kõige järjekindlamat võitlust pidasid Dvigateli tehase töölistel, kes streikisid 1905. aasta kestel 12 korda.¹

Tallinna tööliste teine puht poliitiline streik toimus juulis, mil protesteeriti VSDTP Dvigateli tehasekomitee arreteerimise vastu. Miitingul, mis viidi läbi linna agulis nõuti kubernerilt poliitiliste vangide vabastamist ja sõjaväe ärakutsumist vabrikutest.² Streigiliikumine Tallinnas näitas proletariaadi poliitilise teadlikkuse kõrgemat taset, streigivõitluses majanduslike nõudmiste asendamist poliitilistega.

Väljaspool Tallinnat avaldas 1905. aasta suvel streigiliikumine kõrgemini. Kuid mitmesugused rahutused toimusid ka mujal.

Pärnus streikisid juulikuus ehitustöölised. 5. juulil teatas pristav Hahn kreisiülemale Popovile, et streikima on hakanud Darmeri ehitustöökoja 32 töolist, kes ehitasid "Waldhofi" vabrikule tuletõrje hoonet. Töölised nõudsid 80 kopikalise päevaraha asemel 1 rbl. päevas.³ Ehitustöökoja omanik Darmer keeldus töölistele nõutud summat maksma. Seepeale võtsid töölised lõpparve ja lahkusid ehitustöödelt. Ettevõtte omanik leidis kohe uued töölised, kes hakkasid tööle sellise palgaga nagu said endised ehitajad.

Järgmiseks väljaastumiseks Pärnus oli linna tapamaja tööliste streik 3. augustil. Töölised polnud rahul tapamajas valitsevate töötingimustega ja nõudsid isegi ettevõtte sulge-

¹ H.Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon *Estis*, lk. 67

² sealsamas

³ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 198

mist.¹ Pristav Hahn, kes kohale oli kutsutud tapamaja juhataja poolt, soovitas nendel töölistel lahkuda, kes ei taha antud tingimustes töötada. Selle peale astus välja Villem Põltsam,² kes soovitas pristavit mitte vahele segada. Põltsam koos kahe töölisega purustas veejuhtme kraani, et mõned aramad töölised ei saaks tööd jätkata. Pristav arreteeris Põltsami kui streigi agitaatori ja viis ta politsei jaoskonda. Temale järgnesid kaastöölised, kes nõudsid arreteeritu vabastamist. Kuid Põltsami ei vabastatud, vaid määrati kuberneriga otsusega kolmeks kuuks aresti.³

Kuigi ehitustööliste ja tapamajatööliste nõudmisi ei täidetud, näitas see tööliste otsustavuse ja julguse kasvu võitluses oma elu paremaks muutmise eest.

Töörahva revolutsioonilise aktiivsuse kasv ei olnud eesti kodanlusele meeltemööda. Nad hakkasid tugevdama oma kontrrevolutsioonilist propagandat. Revolutsiooni väikekodanlikud kaasajooksikud kartsid samuti revolutsiooni laiendamist. Revolutsiooni jõudude nõrgendamiseks asutasid nad 1905. aasta suvel föderalistide partei, kes nimetas end "Eesti Sotsiaaldemokraatlikuks Tööliste Ühinguks". Ühing propageeris rahvusliku sotsialismi teooriat. Nende taotluseks oli töö-⁴ tööliklassi organiseerimine rahvuste järgi.

---

¹ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 198

² sealsamas

³ sealsamas

⁴ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 63

P. K. Kallas, Mõn muud näg... , стр. 28

sealsamas

Tallinna bolševikud paljastasid föderalistide juhtide lõhestavat tegevust ning mobiliseerisid jõude revolutsiooniliseks võitluseks.

Pärnu sotsiaaldemokraatide grupp koondas oma ridu aktiivsemale tegevusele töölisliikumise juhtimisel. Pärnusse saabus juunikuus Peterburist H.Klaas, kes oli seal võtnud osa 9. jaanuari sündmustest ning 1.mai tähistamisest. Nagu ta ise kirjutas omas ta mingisuguse ettekujutuse ka parteitööst.¹ H.Klaasi saabumine revolutsiooni südamest tõi eluvust Pärnu sotsiaaldemokraatide ellu.²

Kõhe pärast Pärnusse saabumist hakkas H. K̄laas otsima mõttekaaslasid. Üha tihedamini astus ta sisse karskusseltsi "Valgus", kuhu peaaegu igal õhtul kogunesid kümned ja sajad inimesed erinevate maailmavaadetega ja töökspidamisega. Seal kõneldi ja vaieldi vabadusest ja monarhiast, talupoegadest ja mõisnikest, maa väljaostmisest ja äravõtmisest. "Valgus" oli suureks keskuseks enamvähem radikaalsemate elanikele Pärnus.³ Seal sai H.Klaas kokku sotsiaaldemokraatliku grupi liikmetega, kelle eesotsas oli endiselt Voldemar Lüdig. Grupi koosseisu kuulusid väga erinevate elukutsetega inimesed. Aktiivsemateks liikmeteks olid kooliõpetaja A.Sepp, puhvetipidaja A.Vinter ja "Waldhofi" vabriku tööline A.Krisch.⁴ Oma kirju koosseisu tõttu oli grupi tegevuses

---

1 Г.К.Клаас, Мои первые шаги на революционном пути. Из воспоминаний о рабочем движении в Петербурге и Прибалтийском крае в 1904-1905 гг. Ленинград, 1926, стр.28

2 H.Klaas sündis ja kasvas Pärnus. 1903.a. lahkus ta kodulinnast tööd ja leiba ning revolutsioonilist töde otsima, kirjutas H.Klaasi öde Marie Ehder-Ježova.

3 Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.28

4 sealsamas

mârgata kindla poliitilise suuna puudumist.

Ühel augustikuu õhtul kogunesid grupi liikmed V. Lûdigi korterisse, et arutada oma senist tegevust ning otsustada, missuguse poliitilise rühmitusena tegutseda edasi. Kogunejaid oli 10 inimest.¹ Tõenäoliselt polnud grupil veel õiget ettekujutust bolševike ja menševike tegevusest, samuti ka föderalistide poliitikast. H.Klaasi mälestuste järgi nimetasid kaks üliõpilast, kes suvevaheajal kodus viibisid ja ka eelpoolnimetatud koosolekust osa võtsid end esserideks ning polnud nõus sotsiaaldemokraatide liiniga.² J.Melikovi materjalide põhjal olid need noormehed V.Massilkov ja A. Meisner.³

Kuigi sotsiaaldemokraatliku grupi tegevuses puudus poliitiline ühtsus, mis oli tingitud vähestest kogemustest, hakati tihedamini koosolekuid korraldama ja kirjandust arutama, mis H.Klaas oli Peterburist kaasa toonud. Organiseeriti vestlusi ja vaidlusi, valmistuti tööliste väljaastumisteks, millega seni oldi tegeldud veel puudulikult.

Samal ajal hakkasid Tallinna eesti bolševikud relvastatud ülestõusu ette valmistama, korraldati salajasi koosolekuid ning lasti välja lendlehti, milles räägiti relvastatud võitlusest Odessas, Lodzis ja teistes keskustes.⁴

---

¹ Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.29

² sealsamas

³ J.Melikov, Ajaloolised märkmed ...

⁴ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 64

Võeti aktiivselt osa tsaari poolt manifestiga lubatud riigiduuma nn. Bulõgini duuma boikoteerimisest, sest duuma eesmärgiks oli rahvast revolutsioonilisest võitlusest kõrvale juhtida. Revolutsioonilise liikumise tõus pühkis minema selle tsaarivalitsuse katse. Üha suuremad töölishulgad, nende hulgas ka demokraatlik intelligents, hakkasid töölisliikumisest osa võtma. Kogu maal toimus revolutsiooniliste jõudude mobiliseerimine otsustavaks võitluseks.

13. oktoobri algul Moskva Kaasani raudteel puhkes streik kaaras peagi kõiki Venemas raudteid. Lakkas töötamast post ja telegraaf. 15. oktoobriks muutus poliitiline streik ülevenemaaliseks streigiks. Streikisid mitte ainult töölisel, vaid ka väikeametnikud, keegiõpilased ja intelligents. Viidi edukalt ellu bolševistlikku loosungit massilisest poliitilisest streigist.

3. Nestis algas poliitiline streik Balti raudteel 13. oktoobril. "Estonia" sisaldas korraldatud raudteelaste kooberkul nõuti juba valjusti poliitilisi loosungeid: "Maha isevalitsus! Blagu vabariik I." 14. oktoobril muutus streik Tallinnas üldstreigiks.

Tallinnas töölisel astusid välja bolševike juhtimisel. 16. oktoobril toimus Luusmanni heinamaal suur mitting, kuhu kogunes mitu tuhat töölist. Mittingul võeti kõigi poliitiliste vangide vabastamist ja lõpuväeinstrullide tänavat äravõtmist.

1 Ülevaade "Estonia" Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 65

2 H. Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Nestis, lk. 73-74

3 sealsamas

4 Ülevaade Nestinas Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 67

2. Sündmused oktoobrist detsembrini.

Leninliku plaani kohaselt on proletariaadi tähtsaks võitlusvahendiks - massiline poliitiline üldstreik. Revolutsiooni edasiarendamiseks võttis VSDTP Moskva Komitee 6. oktoobril vastu otsuse Moskvast poliitilise üldstreigi korraldamise kohta.¹ Oktoobri algul Moskva Kaasani raudteel puhkenud streik haaras peagi kõiki Venemaa raudteid. Lakkas töötamast post ja telegraaf. 13. oktoobriks muutus poliitiline streik ülevenemaaliseks streigiks. Streikisid mitte ainult töölist, vaid ka väikeametnikud, kooliõpilased ja intelligents.² Viidi edukalt ellu bolševistlikku loosungit massilisest poliitilisest streigist.

Eestis algas poliitiline streik Balti raudteel 13. oktoobril.³ "Estonia" saalis korraldatud raudteelaste koosolekul hüüti juba valjusti poliitilisi loosungeid: "Maha isevalitus! Elagu vabariik!" 14. oktoobril muutus streik Tallinnas üldstreigiks.

Tallinna töölist astusid välja bolševike juhtimisel. 16. oktoobril toimus Lausmanni heinamaal suur miiting, kuhu kogunes mitu tuhat töölist. Miitingul nõuti kõigi poliitiliste vangide vabastamist ja sõjaväepatrullide tänavalt ärakutsumist.⁴

¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 65
² H. Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk. 73-74
³ sealsamas
⁴ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 67

Miiting jätkus linnas Uuel turul, kust otsustati mitte enne laiali minna kui nende nõudmised täidetakse. Kuberneril korraldusel avasid sõjaväed rahva pihta tule, mille tagajärjel ainu-¹ üksi mõrvatuid oli üle 90 inimese ning haavatuid üle 200.

See veretöö viis revolutsiooniga kaasa veelgi suuremad rahvahulgad.

Oktoobrisündmused Pärnus algasid raudteelaste streigi-
ga 15. oktoobril. Öise vahetuse masinistid keeldusid jaamast
välja sõitmast.² 16. oktoobri hommikul streikisid juba kõik
raudteetöölised ja raudteeliiklus jäi seisma. Töölised ja
teenistujad kogunesid koosolekule, kus töötati välja nõudmised,
mis sisaldasid 16 punkti.³ Need esitati raudteevalitsusele.⁴
Streik kestis üheksa päeva kuni 24. oktoobrini.⁵ Kreisiülema
Popovi ettekandes Liivimaa kubernerile märgiti streigi kohta,
et see toimus partei agitaatorite mõju all.⁶ Pärnu sotsiaal-
demokraadid olid asunud aktiivsele tegevusele. Kuigi sotsiaal-
demokraatide grupi aktiivne liige V.Lûdig ise enam raudteel ei
töötanud,⁷ olid tal tihedad sidemed raudteelastega ema ja õe

1 H.Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk. 77

2 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.279

3 RAKA, f.296, nim.102, s.û.,10, a.1905-1906, l.126

4 sealsamas, l.1

5 sealsamas, l. 126

6 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.279

7 V.Lûdig vabastati raudteekontorist 15.märtsil 1905.a. seoses tema revolutsioonilise meelsusega (RAKA, f.296 nim.102 l.14)

kaudu, kes seal edasi tõõtasid.¹

Raudteelaste streigi mõjul, mis oli ülevenemaalise streigi üheks osaks, toimusid väljaastumised ka Pärnu trükitöõliste ja kooliõpilaste hulgas.

19. oktoobril algasid poeglaste gümnaasiumi õpilaste rahutused.² Gümnaasiumi vanemates klassides kandsid revolutsioonilisi meeleolusid leedulane Itsas, eestlased Jüri Vilms³ ja Hugo Kuusner, Peamiseks eestvedajaks oli Jüri Vilms.³ Tema juhtimisel nõudsid noormehed eriti 6.klassist õppetundide lõpetamist, mida ka saavutati.⁴ Vabanenud õppetundidest, läksid õpilased tütarlaste gümnaasiumi juurde, kus nad püüdsid⁵ takistada õppetööd. Politsei abiga aeti noormehed laiali. Ka järgmisel päeval ei toimunud õppetööd. Õpilased tulid kokku koolimajja ja korraldasid miitingu, ning nõudsid õpilaste esinduskogu loomist, mille kaudu saaksid nad oma soove ja arvamusi avaldada. Ühtlasi pidi see kontrollima ka õpetajate hindamise õigsust. Nõuti veel, et õpilastel olgu õigus asutada seltse, korraldada mitmesuguseid õhtuid ja et koolis avatagu lugemistuba vabameelsete ajalehtedega ning antagu emakeele tunde.⁶

---

¹ RAKA, f. 296, nim.102, s.ü. 10, a. 1905-1906, l.126

² Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр.9

³ Joh.Semper, Teekond läbi mineviku "Pärnu Kommunist" nr.99 1.augustil 1965.

⁴ Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр.9

⁵ sealsamas

⁶ Joh.Semper, Teekond läbi mineviku "Pärnu Kommunist" nr.100, 3.augustil 1965.a.

Linnavalitsus oma aruandes näitas seda sündmust kui eesti rahvusest õpilaste rahutust. Seal kirjutatakse, et suur osa venelasi ja sakslasi ei võtnud sellest osa.¹

Gümnaasiumiõpilaste tegevus laienes eriti pärast nimetatud sündmust. Hakati osa võtma koosolekutest, mis toimusid "Valguse" ruumides ning aktiivselt tegutsema oma õpilasorganisatsioonis "Taim", mis oli loodud juba 1904.aasta augustis.² Organiseeriti raamatukogu, mis asus ühes õpilase korteris. Korraldati loenguid, valmistati ette referaate, millele järgnesid vaidlused ja läbirääkimised. Organisatsiooni liikmete eesmärgiks oli enesetäiendamine mitmesuguste teaduste valdkonnast, mis kooli õppeprogrammis ette ei nähtud³ Niisuguste arutluste käigus jõuti lähemale poliitilistele probleemidele. Rõhkem hakati huvi tundma tööliste võitluse vastu. Anti välja oma ajakirja, milles oli karikatuure ja ka poliitilisi kirjutusi. Loodi sidemed "Waldhofi" vabriku töölistega.⁴

Oktoobri lõpul alustasid streiki kõik kolm Pärnu trükikoda: Laakmanni, Laane ja Birkhahni. Trükitoõliste streiki juhtis J. Melikov.⁵ Streigi ettevalmistamisel koguneti "Valguse" garderoobi ja arutati läbi streikijate nõudmised. J.Melikovi ülesandeks jäi läbi käia kõik trükikojad

---

¹ Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр.9

² Joh.Semper, Teekond läbi mineviku "Pärnu Kommunist" nr. 101, 4.augustil 1965.

³ R.Tähiste, 1905.a. sündmusi Pärnus ja Pärnumaal, kirjallikud mälestused hoitakse Pärnu Raajoonidevahelises Koduloo Muuseumis

⁴ sealsamas

⁵ J.Melikov, Ajaloolised märkmed ...

ja tööliselised streigiks ette valmistada. Kõigis kolmes trüki-kojas esitasid tööliselised kooskõlastatud nõudmised, mis sisaldasid: 8-tunnilise tööpäeva kehtestamist, õpilasaja lühendamist viielt aastalt neljale, ühe nädalase tasulise suvepuhkuse sisseviimist, ning õpilaste arvu piiramist töökojas ühe töö-¹lise kohta. Suurem osa streigist osavõtjaid olid õpilased, kelle palga ja töötingimused olid kõige halvemad. Streik kes-²tis nädal aega, ning lõppes tööliste kahjuks.

Pärnu sotsiaaldemokraatlik grupp ei suutnud oktoobripäeval streigiliikumist laiendada ning edasi arendada poliitiliseks üldstreigiks nagu see toimus Tallinnas.

Kuid oktoobrikuu ülevenemaaline streik oli Pärnu tööliste nagu kõigile teistele Venemaa keskustele poliitiliseks kooliks revolutsiooni otsustava perioodi ettevalmistamisel.

Tsaari isevalitsuse oli oktoobristreik pannud välja-pääsmatusse olukorda. Tsaar oli sunnitud 17.oktoobril alla kirjutama manifestile, milles kuulutati välja n.n."kodaniku-vabadused". See oli uueks katseks revolutsiooniliste jõudude lõhestamiseks. Töötav rahvas võttis manifesti vastu umbusuga, kuid samal ajal ruttas tsaari poolt lubatud vabadusi kasutama.

Pärnu sotsiaaldemokraadid kuulnud 18.oktoobril manifestist, otsustasid seda kohe tutvustada laiemale elanikkonnale, Selleks kutsuti kokku koosolek karskusseltsi ruumidesse. Ettekandega manifestist pidi esinema V.Lüdig. Kuid koosolek

---

¹ J.Melikov, Ajaloolised märkmed .....

² sealsamas

jâi âra, sest ettekandja ei ilmunud koosolekule. Hiljem selgus, et politsei takistas V.Lûdigut koosolekule tulemast.¹ Kuigi seekord koosolek jâi pidamata, hakati novembrikuust alates ûha tihedamini lâbi viima koosolekuid, mis tekitasid tõsist hirmu kohalikele võimuorganeile, Selleks ajaks oli sotsiaaldemokraatlik grupp saanud täpsemaid andmeid mujal toimunud poliitiliste sündmuste kohta, mida koos lâbi arutati ja millest juhenduti.

Üheks esimeseks suuremaks poliitiliseks sündmuseks oli rahvakoosoleku kokkukutsumine 3. novembril karskusselts "Valguse" saali. Koosoleku lâbiviimise eesotsas oli V.Lûdig.² Koosolekule kogunes nii tõelisi, teenistujaid kui ka väikeettevõtete omanikke ja intelligentsi, kokku üle 600 inimese.³ Kõigil neil olid erihevad vaated revolutsioonile. Tõelised toetasid revolutsioonilist võitlust tsaarivalitsuse vastu, teenistujad olid aga vähem revolutsioonilised.⁴ Koosolek oli sotsiaaldemokraatide poolt kokku kutsutud ilma kohalike võimuorganite loata. Politsei saanud teada rahva kogunemisest, saatis koosolekule umbes 20 politseinikku.⁵ Politseipristav pûüdis ka seekord veenda V.Lûdigut, et see ei esineks rahva ees. Lûdig näitas, nagu kirjutab H.Klaas, pristavile tsaari manifesti, mis ta taskust välja võttis ning lõpetas sellega jutuajamise.⁶ Politseipristav Hahn ei alistunud nii kergesti.

---

¹ Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.33

² Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, Док-торская работа П, 1955, стр.496

³ Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.33

⁴ Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.496

⁵ Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.33

Kohe koosoleku algul andis ta kâsu rahva-laiali ajada. Olu-
kord kujunes aga vastupidiseks, rahvas ajas politsei saalist
välja.¹

See oli Pärnu tööliste esimeseks võiduks revolutsioo-
nis tsaarivõimu aparaadi vastu, mis julgustas rahvast ka edas-
pidisele võitlusele.

Vâga oluliseks küsimuseks koosolekul oli Rahva Revo-
lutsioonilise komitee loomine, kes vahetult hakkaks juhtima
töölisliikumist linnas. Koosolekul võeti vastu otsus niisugu-
se komitee loomiseks.

Varsti pärast 3. novembri koosolekut moodustatigi
Rahva Revolutsiooniline Komitee, mida rahvas hakkas nimetama
lihtsalt Rahvakomiteeks.² Komitee enamuse moodustasid sot-
siaaldemokraadid, kellede hulgas olid H.Klaas, V.Lüdig ja
A.Sepp.³ Nad kõik polnud aga tööliselised, vaid osa liikmeid oli
ka intelligentsi hulgast nagu kooliõpetaja A.Sepp j.t. See
tingis seda, et oma edaspidises tegevuses ei osanud Rahva-
komitee alati õigesti organiseerida proletariaadi revolutsioo-
nilist aktiivsust.⁴

Komitee kõige tähtsamaks ülesandeks oli hakata ette
valmistama relvastatud ülestõusu, milleks valmistusid kogu
Venemaa tööliselised bolševike juhtimisel.⁵ Relvastatud üles-

---

¹ Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.33

² Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.496

³ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa
lk. 72

⁴ Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.496

⁵ sealsamas

tõusuks oli vaja relvi. Mõned komitee liikmed tegid ettepaneku haarata relvad kohaliku sõjaväe käest, kuid seda ettepanekut ei viidud ellu. Küll aga võeti vastu kategooriline otsus selle kohta, et keelata sõjavägede Pärnusse sissevedamine. Selle otsuse mittetäitmise puhul otsustati raudteeliiklus üldse ära keelata.¹

Rahvakomitee loomine ja revolutsioonilise liikumise tõus muutus kohalikele võimuorganeile kardetavaks. Nad ei olnud suutelised seda enam peatama.

15.novembril hakkasid streikima posti- ja telegraafitöölised, mis oli Peterburis, Tallinnas ning teistes linnades posti- ja telegraafitöötajate streigi üheks osaks.² Postkontori ülem oli sunnitud oma saksa sõost kaupmeestele klientidele teatama, et ta on kaotanud igasuguse võimu oma alluvate üle.³

Et vastu tulla suurkaupmeestele olid võimud sunnitud asjaajamise postkontorist üle viima politseivalitsusse, kus postioperatsioonide tegid politseinikud ning posti laialitõimetamine toimus konvoide kaudu.⁴

Üldise töölisliikumise mõjul tõusis ka "Waldhofi" tööliste aktiivsus. Nad tõotasid välja uued nõudmised ja esitasid need vabriku administratsioonile.

Peanõudmiseks oli ka seekord 8-tunnilise tööpäeva

---

1 Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.496

2 sealsama, lk. 486

3 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.400-401

4 sealsamas, lk. 401

kehtestamine. Nõuti töölisvanemate institutsiooni loomist, nagu see oli Tallinnas, kes lahendaks kõiki tülisid tööliste ja vabrikuvallitsuse ning meistrite vahel. Ei olnud rahul ühe inseneri, arsti ja osa välismaalastest tuletõrjemeeskonnaga. Tehti ettepanek nende vallandamiseks. Kreisiülempopov konstateerib, et kui kõiki neid nõudmisi hoolikalt jälgida, võib teha järelduse, et vabriku peremeesteks on mitte ettevõtjad, vaid töölis¹ed.

Rahutused leidsid aset ka Pärnus paiknevate sõjaväelaste hulgas. Sõdurid protesteerisid nende mitteõigeaegse vabastamise vastu sõjaväeteenistusest. Niisugusest sõjaväeosast oli muidugi loota vähe revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks, liiategi veel sellepärast, et oldi sunnitud osa sõjaväelasi demobiliseerima.²

"Waldhofi" vabrikuvallitsusele oli see olukord teada ning nad olid tõsiselt mures, kuidas vastata tööliste 28 nõudmisele. Muretsemiseks oli ka põhjust. Olukorrast väljapääsu polnud võimalik lahendada teisiti kui töölistele järele anda. Vabriku juhtkond oli väga hästi teadlik selles, mis juhtub siis, kui nõudmised tagasi lükatakse. Otsekohe oleks katkestatud töö ning alustatud streigiga.

Nendest asjaoludest tingituna täideti 28 nõudmisest 23. Tõsteti palku umbes 10 % võrra, seati sisse iganädalane puhkepäev, tööpäeva lühendati 10 tunnile, ning mõningate³ väävligaaside kõrvaldamiseks ehitati ventilatsioon. Vaatamata

---

¹ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 402

² sealsamas

³ E.Tilk, 1905.aasta sündmustest Pärnus, "Pärnu Kommunist" nr. 126, 14. novembril 1955.a.

nendele järeleandmistele kavatsesid vabriku lukksepatöökoja töölistes alustada õhtul streiki. Neil ei õnnestanud teisi osakondi kaasa tõmmata ja streiki ei toimunud.¹

Sindi Kalevivabriku töölistes olid 1905.aasta novembrikuus loonud tihedad sidemed Pärnu töölistega. Sindist käidi Pärnus "Valguse" koosolekutel.² ning võeti eeskuju Pärnu tööliste väljaastumistest. Sindi töölistes moodustasid 15-liikmelise komitee, kes koostas nõudmised, mis esitati vabriku juhtkonnale. Töölistes nõudsid 8-tunnilise tööpäeva kehtestamist, palga tõstmist, viinamüügi keelamist ning abidirektori Jüri Nuudi vallandamist.³

Abidirektor J.Nuut oli tööliste vastu äärmiselt hoolimatu ja jõhker. Keegi lesk, kelle mees oli vabrikus töölistena surnud, palunud luba veel mõned nädalad vabriku korteris elada, millele J.Nuut vastanud ükskõikselt: "Palu parem kive, millega maanteed sillutatakse."⁴

Töölistes koostasid protokollid J. Nuudi töölt vallandamiseks ning andsid selle tema kätte. Samal ajal korraldati demonstratsioon Sindi jõukama kihi klubisse "Harmonii", kus keelati ära viina ja õlle müük.⁵

---

1 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.402

2 J.Miil, Poliitilise võitluse eesliinil, kirjalikud mälestused hoitakse Pärnu Rajoonidevahelises Koduloo Muuseumis

3 J.Zilmer, Mälestused, kirjalikud mälestused hoitakse Pärnu Rajoonidevahelises Koduloo Muuseumis

4 sealsamas

5 sealsamas

6 P.M.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.430

Nõudmiste tagajärjeks oli see, et mitmed aktiivsed töölistes vallandati. Vallandamisele reageerisid töölistes uue protestidemonstratsiooniga, kus nõuti tööliste tagasivõtmist vabrikusse. Sindi tööliste demonstratsioonid viidi läbi punase lipuga, millele oli kirjutatud "Elagu vabadus, maha vägi-¹ vald ! "

Sindi vabriku tööliste Jõe andmeil olevat Sindis ka sellel perioodil loodud VSDTP Sindi grupp, kuhu kuulus väike osa liikmeid.² Nii laienes sotsiaaldemokraatide mõju kõikide suuremate töösettevõtete töölistele. Ka väiksemate töösettevõtete töölistes ei jäänud üldisest võitlusest maha. 22.novembril alustasid streiki Austeri korgivabriku töölistes.³

Tööliikumise laiaulatusliku tõusu vastu püüdsid võimuorganid võidelda mitmesuguste vahenditega. Üheks abinõuks oli ideoloogiline mõjutamine kiriku kaudu. Elisabethi kirikusse kutsuti Tallinnast pastor Hahn, kes 7.novembril pidas jumalateenistuse.⁴ Oma jutluses hirmutas ta naisi, kes olid peamised kirikukülastajad " põngupiinade ja jumala vihaga", kui nemad või nende mehed julgevad osa võtta liikumisest valitseva korra vastu. Ta õpetas isegi seda, kuidas naised oma mehi peavad sellest kohutavast patust "ära põõrama". Soovituseks oli jätta mehed karistuseks sõõmata. Mehed tundsidki kohe Hahni ideoloogia mõju tühja kõhtu kannatades.

---

¹ J.Zilmer, Mälestused .

² J.Jõe, Kirjalikud mälestused, hoitakse Sindi Tekstiilivabriku 1.Detsember ametiühingu komitees

³ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.402

⁴ Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.496

Nad otsustasid naistepetjat karistada.

Järgmisel päeval kui pastor alustas jutlust kirikus, läksid töölistes kirikusse ja tahtsid Hahni karistuseks kotti ajada. ¹ J.Semper oma mälestustes kirjutab, et mehed kogunesid kantsli lähedusse ning hüüdsid "Maha mustasaja apostel ! Maha kantslist ! " ² Hahnil õnnestus siiski põgeneda ning tööliste karistust kandmata Tallinnasse tagasi sõita.

Revolutsiooniliste sündmuste selline areng ja jumalateenri solvamine tekitas valitsevate ringkondade hulgas meelepaha. Nuriseti politseipristavi ja tema aparadi töö üle. Audru parun Pilar von Pilhau käis kreisiülema Popovi juures kaebamas politseinike puuduliku valve üle linnas, mistõttu oli võimalik kirikuõpetaja Hahni solvamine tööliste poolt. ³ Järgnesid ettekanded, arutelud, kuid need ei suutnud peatada tööliste revolutsioonilist tegevust.

Koos töölisliikumise tõusuga hakkasid laialdast selgitustööd tegema föderalistid. 13.novembril püüdsid föderalistid organiseerida Tallinnas tööliste koosoleku, kuhu kutsusid esindajaid ka teistest linnadest. Pärnusse saatis föderalistide häälekanaja "Uudised" toimetaja Speek telegrammi, kus ta teatas raamatukaupmehele Kúngale toimuvast koosolekust ning palus teate edasi anda sotsiaal-demokraatlikule parteile ⁴ delegaatide saatmiseks nimetatud koosolekule. Föderalistid

---

¹ Revolutsiooni ajal kasutati seda võtet ulatuslikult, eriti vihatud meistrite karistamiseks.

² Joh.Semper, Teekond läbi mineviku "Pärnu Kommunist" nr. 99, 1.augustil 1965.

³ RAKA, f. 296, nim.102, s.ü.10, a.1905-1906, l.16 ja 17

⁴ Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.611

deklareerisid, et nende partei on ainsaks eesti tööliste parteiks ning rahva huvide kaitsjaks.

Eesti kodanlus kartis järjest tugevnevat revolutsioonilist liikumist ja asus juhtima seda omale kasulikus suunas. 17.oktoobri manifest oli kodanlusele selleks pöördepunktiks, mis viis nad täielikult kontrevolutsiooni leeri. Eesti kodanlus moodustas Tartus eesotsas Tõnissoniga "Eesti Rahvameelse Eduerakonna" partei, mis oma tegevuses lähtus vene kadettide programmist. See partei hakkas kohe otsima vahendeid revolutsioonilise liikumise lüütmiseks, ning astus selleks ühendusse balti parunitega, kellega koos moodustati niinimetatud "relvastatud mustsajalist omakaitset". Samal ajal otsustas "Eduerakond" Tartus kokku kutsuda üleestimaalise rahvaasemikkude koosoleku, et eesti rahvale peale sundida reformistlikku võitlust. Sellest ideest võtsid agaralt kinni talupojad, et leida oma võitlusele organisatsioonilist vormi. Valmistuti koosolekuteks, kus valiti esindajad Tartusse. Ka tööliste hulgas toimusid koosolekud esindajate valimiseks. Eesti bolševikud ei suutnud seda kodanlikku üritust ära hoida ning otsustati kasutada neid koosolekuid kodanluse paljastamiseks.

Üle-Eestimaalisele rahvaasemike koosolekule pidi iga linn saatma kaks esindajat majaanike ning kaupmeeste ja kaks tööliste poolt, iga vald aga ühe maatamehe ja ühe taluperemehe. Peale selle sai iga selts valida ühe esindaja.

1

Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Parte ajaloost, I osa, lk. 68

2

sealsamal, lk. 75

Pärnu esindajate valimiskoosolek toimus 23.novembril, kust võttis osa ka föderalist Gotlieb Ast.¹

Koosolek toimus karskusseltsi ruumes ning viidi läbi kahes osas, et vahetustega töötavad töölisid saaksid koosolekust osa võtta.²

Koosolek valis Tartu rahvaasemike koosolekule kuus esindajat, kaks nendest V.Lüdig ja H.Klaas olid sotsiaaldemokraatide poolt ning esindasid Pärnu töölisi.³

Koos delegaatide valimistega oli koosoleku päevakorras H.Klaasi ja G.Asti esinemised. H.Klaas kõneles VSDTP programmist, kuid G.Ast tutvustas koosolijaid föderalistide partei programmiga.⁴ Koosolekul vaieldi ja arutati pikalt poliitiliste küsimuste üle. G.Ast väljendas väga iseloomulikult föderalistide poliitikat kui ta vastas ühe väheteadliku töölisele, kes küsis: "kui me ajame minema kapitalistid, kust me saame siis tööd?" Asti vastus: "Mitte kapitaliste pole vaja minema ajada, vaid politsei ametnikke."⁵

H.Klaasi mälestuse järgi toimus nendel koosolekutel

---

¹ Обвинительный акт и приговор, 21 июля 1909 г., ЦГИМ, МО, ед. хр. 125, 1905 г. Хранится в Пярнуском межрайонном краеведческом музее.

² Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.48

³ sealsamas

⁴ Обвинительный акт...

⁵ Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.613

töölise kirjutamine parteisse. Ta kirjutab, et sellel¹
koosolekul kirjutab parteisse umbes kolmsada töolist.

Kuna koosolekul toimus G.Asti esinemine föderalistide
partei tutvustamiseks, siis võib arvata, et osa töölisi
kirjutab end föderalistide parteisse.

Näib, et see, mis föderalistidel ei õnnestunud 13.
novembril Tallinnas, püüti Asti poolt tasa teha Pärnus.

Pärnu töölised ei mõistnud tõmmata kindlat piirjoont
VSDTP ja föderalistide partei vahel. Võib arvata, et nii²
ühed kui teised töötasid ühes Rahvakomitees.

Rahvaasemike koosolekul Tartus, kust võtsid osa ka
Pärnu 6 saadikut eraldus kohe revolutsioonilis-demokraatlik
osa, kes pidasid oma koosoleku eraldi ülikooli aulas (aula-
koosolek). Et valdav osa aulakoosoleku saadikuist olid val-
dadest, siis kandis see koosolek talurahvakongressi iseloo-
mu. Võeti vastu otsused. Need ei olnud küll järjekindlad
ja täiuslikud, kuid mõisatöölisele ja talurahvale oli neil
suur tähtsus edaspidise võitluse organiseerimisel.

Pärast lüüasaamist Tartus hakkas kodanlus koos saksa
parunitega veelgi energilisemalt ette valmistama revolutsiooni
mahasurumist luues kõikjal mustasajaliste jõuke.

Eesti töölised ja talupojad aga valmistusid relvas-
tatud ülestõusuks. Revolutsioon jõudis otsustavasse etappi.

---

¹ Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.49

² Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии,
стр.601

Detsembrikuu algas Pärnu tööliste suurte poliitiliste sündmustega.

Esimeseks nendest oli 2. detsembril välja¹ kuulutatud kohtuprotsess V.Lûdigi üle, 3. novembril rahvakoosolekul peetud kõne pärast. Kuna kohe koosolekul polnud politsei suutnud kedagi karistada, siis püüti see hiljem tasa teha. V.Lûdig sai kutse kohtusse ilmumiseks. Sotsiaaldemokraadid saanud sellest teada, organiseerisid võimalikult rohkem rahvast kohtuprotsessist osa võtma. Valmistati ka punane lipp loosungiga "Maha vägivald, elagu vabadus!"

Kohtuprotsessi päeval kogunes kohtuhoone ette Nikolai tänavas suur hulk rahvast.² Kohtuprotsessi sellel päeval aga ei toimunudki. Otsustati edasi lükata. Kui Lûdig kohtusaalist väljus, haarasid töölisel ta kätte ja kandsid tänavale.³ Kohtuprotsessi edasilükkamise põhjuseks võib lugeda kartust liiga suure rahvahulga pärast, kes ootas tänaval ja liikus kohtuhoones. Laiemas mõttes oli see kartus kogu revolutsioonilise rahva ees.

Asja selline kõik oli ootamatu. Algul ei teatud midagi ette võtta, kuid üsna kiiresti organiseeriti Rahvakomitee poolt tööliste demonstratsioon. Samas otsustati ka tegevuse plaan.⁴ Esimeseks sihtkohaks võeti postkontor. Punase lipu lehvides sammusid töölisel tänaval. Postkontoris nõuti töö

---

1 Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр. 10

2 sealsamas

3 Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр. 34

4 sealsamas

tâielikku lõpetamist ja kontori sulgemist, kuna pärast postitõõtajate streigi algust oli hakatud juba rahalisi operatsioone tegema ja saadetisi välja saatma.

Edasi siirduti raudteejaama, kus korraldati varemestatud nõudmisi, mitte lubada linna sisse sõita ronge sõjavägede ja nekrutitega ning veini ja viinaga.¹

Seejärel mindi poeg- ja tütarlaste gümnaasiumi juurde, kus nõuti õppetöö lõpetamist.²

Viimaseks sihtkohaks oli politseiavalitsus, kus esitati samuti tööliste nimel rida nõudmisi. Keelati politseil linna kutsuda sõjaväeosasid ning nõuti politsei poolt kõikide õlle- ja veinibaaride sulgemist.³ Nimetatud baarid ja kauplused suleti sellel päeval ettevõtjate poolt ilma selleks korraldust andmata, kartes linnas liikuvat tööliste demonstratsiooni.

Demonstratsioon lõpetati linna keskel väljakul nn. "Glabe" platsil, kus korraldatud miitingul otsustati uuesti koguneda 4. detsembril. Meeleavaldus oli tõsiseks märguandeks tööliste revolutsioonilisest meeleolust linnas. Vaatamata sellele, et töölisel korraldasid punaste lippudega tänavademonstratsioone, pidasid tuliseid kõnesid, ei olnud politsei suuteline vahele segama ega demonstrante peatama.⁴

1

Отчет Преновской Городской Управы за 1905 год, стр. 10

2

sealsamas

3

sealsamas

4

sealsamas

Kohe pärast kohtuotsuse edasilükkamist, viisid V.Lüdig ja A.Sepp läbi gümnaasiumi vanemate klasside õpilastele koosoleku.¹ Õpilaste rahutused oktoobrikuus ja nende konspiratiivne tegevus andsid selleks küllaldast põhjust, et neid kaasa tõmmata revolutsiooniga. Koosolek tõotas välja õpilaste nõudmised.²

Järgmisel päeval korraldati aga 2. detsembril otsustatud demonstratsioon, mille sihtkohaks oli jällegi postkontor, seekord nõuti sõjaväevalve laialisaatmist, mis oli pärast 2.detsembri demonstratsiooni sinna saadetud.³

Ei möödunud ühtegi päeva, kui linnas poleks toimunud miitinguid, demonstratsioone.

Kui 9. detsembril saabus Pärnusse ešelon nekrutitega, oli neid vastu võtmas Rahvakomitee poolt saadetud töölistel, kes kutsus nekrutid gümnaasiumi saalis korraldatud koosolekule. Kutsutud tulidki ning koos töölistega viidi läbi koosolek, kus esinesid VSDTP esindajad. Koosolek tõotas välja nõudmised.⁴ Järgmisel päeval sõjaväe kogunemispunkti ilmus 355 inimese asemel umbes 20.⁵ Hiljem läksid nad koos töölistega sõjaväeülema juurde ning andsid üle nõudmised, et parandada soldatite olukorda.⁶

1

Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 415

2

Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 499

3

РАКА, f.296, nim.102, a.1905-1906, s.û.10, l.36 ja 37

4

Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 551

5

sealsamas

6

Устав Перловской Городской Удраны за 1905 год, стр. 11
sealsamas

9.detsembril toimus Pärnus veel teine suur poliitiline sündmus, naiste demonstratsioon.

Asi sai alguse pastor Hahni jutlusest novembrikuus. Pärnu sotsiaaldemokraadid leidsid, et naiste hulgas on vaja teha agitatsiooni ning neid kaasa tõmmata revolutsioonilistele sündmustele linnas. Moodustati naiskomitee, kes valmistas ette naiste koosoleku 8. detsembril.¹ Koosolekust võttis osa arvukalt naisi. Kõnega esines A.Vinter, kes oli aktiivne Rahvakomitee liige.² Naised otsustasid korraldada tänavademonstratsiooni ning linnavalitsusele esitada mitmed nõudmised.

9.detsembri hommikul kogunes "Valguse" ette mitusada naist. Punalippu kandes ja Marseljeesi lauldes liiguti linnavalitsuse ette.³ Politseipristav valvemeeskonnaga püüdis demonstrante laiali ajada, kuid naised hakkasid neid kividega pilduma.⁴ Linnavalitsuse juures andis 8-liikmeline delegatsioon linnapeale üle järgmised nõudmised:⁵

kõik algkoolis käivad lapsed vabastada koolimaksust, anda lastele tasuta arstiabi, jälgida koolis sanitaarset olukorda, lubada sigade, eriti põrsaste tapmist kodus, piirata nende ülesoste ja keelata jaanuaris mahaõletatud avaliku maja uuestiehitamine.

---

¹ Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр. II

² Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр. 42

³ Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр. II

⁴ Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 499

⁵ Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр. II

Olukorra ajas kriitiliseks pristav Hahn, kes koos politseiga pûûdsid naisi laiali ajada. Eriti kaitses pristav linnavalitsuse ust, et sealt keegi sisse ei astuks. Naiste hirmuks tulistas ta revolvr1ist.

Tulistamise peale jooksid kohale lähedalasuvate linnaaitade töölised. Naised said sellest julgust ning tungisid mundrikandjaile kallale. Pristav ise kadus linnavalitsuse ruumidesse, kuid tema abi Koffer ei jõudnud minema lipata. Ta langes põlvili naiste ette ja palus neilt armu.

Naised tungisid linnavalitsuse ruumidesse, et leida pristav ning teda karistada. Pristav oli jooksnud kassaruumi ja palunud end peita rahakappi. Kassapidaja täitis tema soovi ning läks ise koju. Naisi rahustades linnapea teatas, et pristav on koju läinud. Teda ei usutud. Maksuinspektor Nikiforovi käest saadi teada pristavi asukoht ning kassaruumi avamisel tassiti uimane pristav välja.

Algas vihatud politsei ulema karistamine. Kõigepealt aeti ta kotti, mis toodi Nikolai kiriku kõrval seisva hobusemehe reelt. Kotis olles andsid tema vihkajad talle pek2sa. Peatselt pristav vabastati kotist ning otsustati ta üle avalikult kohut mõista. Teda süüdistati naiste  hvardamises ja revolvr3ist tulistamises.

Kohtupidamiseks otsustati minna linna keskv ljakule,

---

¹ J.Melikov, Ajaloolised märkmed ...

² Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр.12

³ J.Melikov, Ajaloolised märkmed ...

"Glabe" platsile. Pristav astus koos demonstrantidega paljapäi punase lipu kõrval kahe valvuri vahel nimetatud väljakule. Enne kui süüalust jõuti üle kuulama hakata, jõudsid kohale 16. sõjaväelast eesotsas kreisiülema Popoviga, sõjaväeülema Slevorti ja sadama politseiülema Denisovi ning tema abi Lobanoviga.¹ Teate Hahni karistamisest oli neile viinud jalgrattakaupluse omanik Artur Pusill.² Relvastatud pristavi kaitsjad seadsid end üles Rüütli tänavale, püssid suunatud demonstrantidele. Naised hakkasid seda nähes laiali jooksuma. Punast lipu kandev naine kukkus. Temalt võtsid sõdurid lipu ära ning tallasid seda jalgadega. Lipp toodi siiski demonstrantide poolt väljakult ära. Hiljem kogunesid naised karskusseltsi majja, kuhu toodi kaasa pristavilt äravõetud revolver.³

Pärnu naiste demonstratsioon näitas, et mitte ainult mehed pole võitluses tsaari isevalitsuse ja tema võimumeeste vastu, vaid ka naised on astunud sellesse võitlusesse. Naised olid suureks poliitiliseks jõuks meeste kõrval. Selline naiste demonstratsioon Pärnus oli ainulaadne naiste väljaastumine kogu Eestis.

---

1 J. Melikov, Ajaloolised märkmed ....

2 sealsamas

3 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 611

4 Г. Е. Мессер, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 599

5 Советский Эстонии

See demonstratsioon näitas ühtlasi sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni poliitilise mõju laienemist linnas.

Rahvakomitee hakkas iga päevaga aktiivsemalt tegutsema. Et organisatsioonilist tööd veelgi parandada ja revolutsioonilist liikumist tema kulminatsioonipunktis suunata, moodustati viieliikmeline täidesaatev büroo, kuhu kuulusid V.Lüdig, A.Vinter, H.Klaas, J.Seiler ja A.Krisch. Hiljem koopteeriti juurde I.Tabakin ja A.Sepp.¹

Rahvakomitee järgnevate otsuste hulgas oli sulgeda kõik joogiasutused. Selle täitmise kontrolliks valiti eriline komisjon. Komisjon sai teada, et koos nekrutitega saabusid Pärnu jaama ka vagunid veini ja õllega, Rahvakomitee otsusel tuli toodud joogid maha valada. 10.detsembril saabusid komisjoni liikmed kohale grupi töölistega ning viisidki otsuse täide. Kõrtsipidajad kaebasid, et Rahvakomitee sulges sellega kõik nende ettevõtted.² Tsaarivalitsuse süüdistusaktis märgiti, et sellega tehti kahju umbes 3600 rubla ulatuses.³

Ühe aulakoosoleku otsuse järgi pidi rahvas pankadest ja hoiukassadest kõik raha välja võtma ja nõudma kulla vastu ümber vahetamist. Selle teatamiseks rahvale otsustati välja laste lendlehed.

---

¹ Г.К.Клаас, Мои первые шаги..., стр.47

² Г.И.Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.500

³ Обвинительный акт...

Väljaandmiseks valiti kolleegium ja otsustati niisama niisaks V.Lüdig ja A.Vinter sundisid Birkhani oma trükikojas trük-¹kima 200 lendlehte, mis rahvale välja jagati.

10.detsembril viibisid trükikojas H.Klaas ja A.Vinter. Seekord nõuti Birkhanilt 500 teadaande trükkimist, milles teatatakse, et politsei on linnas lakanud olemast ja tööliste patrullid, keda tunneb ära punastest lintidest, võtavad enda peale ühiskondliku korra ja julgeoleku kaitse. Nii oli otsustanud Rahvakomitee. Nendel lehtlehtedel nimetatakse end² VSDT Partei Riia komitee Pärnu osakonnaks. Lendlehed kleebiti tänavatele 11. detsembri hommikuks.

Kuidas olid Pärnus sotsiaaldemokraatidel ühendus Riiaga, missugust osa etendas Riia juhtiv keskus Pärnu organisatsiooni tööks, ei ole olnud võimalik seni kindlaks teha. On aga teada, et Pärnu töölistel, eriti isiklikult V.Lüdigul olid sidemed Mõisakülas J.Sihveriga.³

See viimane lendleht oli teadaandeks, et Rahvakomitee on avaliku korra linnas enda kätte võtnud. Juba samal õhtul hakkasid patrulleerima töölistes punaste käesidemetega. Rahvakomitee püüdis hoida kõiki sõlmpunkte oma kontrolli all.

Suureks võiduks Pärnu sotsiaaldemokraatidel oli oma ajalehe väljaandmine. Ajalehe asutamiskoosolek peeti V.Lüdigu algatusel nn. Port-Arturi majas raudteelase Lepiku korteris, millest võtsid osa V.Lüdig, G.Paju, J.Melikov ja Lepik.⁴

---

1 Обвинительный акт ...

2 sealsamas

3 A.Rodionovi suulised mälestused

4 J.Melikov, Ajaloolised märkmed

Väljaandmiseks valiti kolleegium ja otsustati ajalehe nimeks panna "Võitleja". Peatoimetajaks määrati V.Lûdig ja tehniliseks toimetajaks J.Melikov kui trükitooline. Toimetuse kontori asukohaks sai Rûutli t. (praegune Kalevi) maja nr. 47². Ajalehte trükiti Laakmanni trükikojas. Esimene number ilmus 17. detsembril 1905. aastal.³

Ajalehe peamiseks ülesandeks oli revolutsioonilise liikumise suunamine ja toetamine. Esimese numbri juhtkirjas öeldakse, et vaesus ja viletsus on nii sügavale kaevunud, et üksikud isikud nende hävitamiseks oma jõuga küll vaevalt midagi ära teha suudavad. Parandamiseks on kõige esimeseks vajaduseks rahvast ühistegevusele ergutada, et siis ühisel jõul eesmärgi poole püüda.⁴

Ajaleht valgustab ka saksa- ja eesti soost kodanluse valimist kohalikusse linnanõukogusse. 15. detsembril 1905. aastal.⁵ Rahvas protesteerib niisuguse valimiskorra üle ning nõuab 14. detsembril kokkutulnud koosolekul, et linnavolikogu, mis praeguse korra järele valitakse, sellel korral kui rahvas nõudmist avaldab, ametist ära astuks, et siis üleüldise, otsekoohese ja salajase hääletamisega uus volikogu valitakse.⁶

1 J.Melikov, Ajaloolised märkmed

2 "Võitleja" nr. 1, 17.detsembril 1905.a.

3 sealsamas

4 sealsamas

5 "Võitleja" nr. 2, 23.detsembril 1905.a.

6 sealsamas

sealsamas

3 Ответ Народного Губернского Управления за 1905 год, стр. 13

Seekordsetel valimistel jäi endiselt linnavolikogus enamuse balti-sakslastele, keda ei õnnestunud ei kohalikul kodanluses ega rahval juhtpositsioonilt eemaldada.

Ajaleht ilmus väga lühikest aega. Ilmavalgust nägi ka veel teine number, mis ilmus 23. detsembril. Trükiti ära revolutsioonilisi sündmusi nii Eestis kui ka Venemaal.

Teade Moskva tööliste relvastatud väljaastumisest kiirendas revolutsioonilist liikumist kogu maal. Lõid loitma tulikahjud mõisates, rahvas haaras relvad, kellel need olid ja tungis relvaga kallale valitsevaile võimudele. Relvade küsimus oli antud etapil kõige tähtsamaks küsimuseks, sest ilma nendeta polnud võimalik haarata võimu täielikult.

Pärnu Rahvakomitee patrullid olid pidanud nädal aega linnas korda ilma relvadeta, samal ajal kui oli olemas oht kokkupõrkeks relvastatud politsei või sõjaväega. See konflikt toimuski. Millega asi lahenes on otsustamiseks kahe sugune alus. H. Klaas kirjutab, et Rahvakomitee liikmete kohtumine sõjaväe patrulliga lõppes ilma vahejuhtumisteta, kuid linnavalitsus oma aruandes toob lahenduse selliselt, et osa töölispatrulli liikmeid arreteeriti ning sellega kogu nende korrapidamine lõppes. Selge oli vaid üks tõsiasi, ilma relvadeta enam edasi võidelda ei saadud, rääkimata võimu

1 "Võitleja" nr. 2, 23. detsembril 1905. a.

2 Г.К.Клаас, Мои первые шаги ..., стр. 54

3 Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год, стр. 13

enda kätte võtmisest.

Relvade muretsemise küsimust oldi arutatud juba varem Rahvakomitees, selleks isegi raha kogutud, kuid relvade muretsemiseni ei oldud jõutud. Rahvakomitee täidesaatev büroo oma järgmisel koosolekul arutas järjekordselt sama küsimust.¹ Oli kaks ettepanekut. Esimene neist nägi ette sõjaväeosalt tormijooksuga relvade äravõtmist, teine ettepanek² õõsel salaja relvaladude vallutamist. A.Krischile tehti ülesandeks välja selgitada sõjaväeosa olukord ja relvade võtmise võimalused.³

Raport, mida Pärnust saadetakse 21. detsembril karistusekspeditsiooni ülemale Orlovile oli täis hirmu revolutsiooni sellise laiaulatusliku arenemise ees. Kreisiülem Popov ütles selgelt välja, et kui ta nüüd abi ei saa sõjaväe näol, mida võiks olla üks rood jalaväelasi või poolsada kasakat, siis revolutsiooniline partei, mis on küllaltki suur, haarab võimu enda kätte linnas. Edasi konstateerib ta, et kui seda rahvaliidumist ei saa peatada nüüd, siis kuu aja pärast nõuab selle peatamine polkused.⁴ Popovi palvet kinnitavad veel Pärnus asuva Krasnojarski polgu kapten Bogdanov, kreisi sõjavägede ülem Slefört ja Pärnu piirivalve komandör Grudinin, et olukorra tõsidust rohkem alla kriipsutada ja abi vajamist toonitada.⁵

---

¹ Г.К.Клаас, Мои первые шаги ..., стр. 54

² sealsamas

³ sealsamas

⁴ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 40

⁵ sealsamas

Rahvakomiteel oli teada, et sõjavâgede olukord linnas on halb. Sõdureid on vähe ja nende meeleolu relvastatud vastuhakuks rahva vastu küsitav, kuid vaatamata sellele ei läinud Rahvakomitee seda teed, et tormijooksuga vallutada relvalaad. Kardeti asjatuid ohvreid. Viivitati seni, kuni ka plaani teine variant sai politseile teatavaks ning relvalao asukohta muudeti.¹ Selline viivitamine ja vähene otsustavus tõi kaasa plaanide nurjumise.

Rahvakomitee tegevust takistas ka puudulik informatsioon sellest, mis toimus mujal. Kuuldus häâli, et kui Pärnus Rahvakomitee haarabki võimu, surutakse see niikuinii maha, sest mujal pole võitlus niikaugel.² Sellistest meeleoludest mõjustatuna hakkasid Pärnu aktivistid paremat ühendust otsima välismaailmaga. Teati, et eriti revolutsiooniliselt on meelestatud Mõisaküla ja Ruhja.

Pärnu Rahvakomitee otsustaski pöörduda Mõisaküla ja Ruhja rahvamiilitsa poole abi saamiseks. 12. detsembri hommikul väljus Pärnu jaamast teenistusrong Mõisakülle pool tundi varem ettenâhtud ajast.³ Selle rongiga sõitsid Mõisakülle Pärnu Rahvakomitee esindajad Tabakin ja Krisch.⁴

---

1 Г.К.Клаас, Мои первые шаги ..., стр. 55

2 sealsamas

3 RAKA, f.296, nim.102, a.1905-1906, s.û.10, l.134

4 sealsamas, l. 125

Г.К.Клаас, Мои первые шаги ..., стр. 55

Г.И. Косберг. Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.588

Paistab, et rongi ennetâhtaegne väljumine oli nende poolt organiseeritud.

Mõisakülast sõitsid nad edasi Jaan Sihveri abiga¹ Ruhja, kus lepiti kokku rahvamiillitsa saatmine Pärnusse. Samal õhtul sõideti Ruhjast tagasi Mõisakülle, kus toimus J.Sihveri organiseerimisel nõupidamine, millest võtsid osa ka Pärnu esindajad. Pärast seda sõitsid Tabakin ja Krisch² Mõisakülast ära.

13. detsembril nõudis J.Sihver Mõisaküla jaamast revolutsioonilise komitee nimel rongi vägede kohaletoimetamiseks.³ Kõsimusele, "missuguste vägede?" vastas J.Sihver: "Meie revolutsiooniliste"⁴ Kui jaamainsener keeldus rongi andmast, siis teatas Sihver talle, et rahva esindajad võtavad ise.⁵ Nii koostati Sihveri juhtimisel rong, mis koosnes 8 reisi, 6 kauba- ja seitsmest pagaživagunist, mis saadeti Ruhja.⁶ Ruhjas kogunes rahvamiillits umbes 400 meest⁷ rongile ning rong sõitis tagasi Mõisakülle, kus liitus veel 100 rahvamiillitsat ja sõit algas Pärnu suunas.⁸

Kuid Pärnuni ei jõutud. Sõideti kuni KilingiNõmme jaamani, siis pöörduti tagasi. Tõenäoliselt saadi teada, et karistussalgad on välja sõitnud ja suunduvad Mõisaküla suunas.

1 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 412

2 sealsamas

3 Г.И. Мосберг, Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.567

4 sealsamas

5 sealsamas

6 sealsamas

7 Г.К.Клаас, Мои первые шаги ..., стр. 55

8 Г.И. Мосберг. Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр.568

Rahvamiilits otsustas neile vastu minna oma rajoonis.¹
Nii sõitiski rong Mõisakülla. Siin olid uuesti ees Pärnu
saadikud, kes veensid Mõisaküla ja Ruhja rahvamiilitsat veel-
kord Pärnusse sõitmiseks, kuid see ei annud tulemusi ning
rong sõitis tagasi Ruhja.²

Loddetud abi jäi saamata, Abi asemel jõudsid kohale
kuuldused karistussalkade lähenemisest.

Pärast ebaõnnestunud katsed abi saada väljaspoolt,
tuli Rahvakomitee täidesaatev büroo kokku ning kaalus iga-
kõlgselt antud olukorda. Selgus, et abi enam kusagilt loota
polnud ja Rahvakomitee oli endiselt relvadeta. Rahvakomitee
otsustas laiali minna.

Aktivistidel V.Lüdigul ja A.Vinteril õnnestus põge-
neda välismaale.³ Pärnust lahkus ka I.Tabakin. Kohale ot-
sustasid jääda H.Klaas ja A.Sepp ning oma tegevust jätkata
kui vajalik illegaalselt.⁴ Rahvakomitee ja selle täidesaa-
tev büroo olid lakanud tegütsemast.

Eesti bolševikud ei suutnud oma jõude ühendada, ega
teha vajalikke ettevalmistusi selleks, et Tallinnas ja teis-
tes linnades alustada ülestõusu. VSDTP Tallinna komitee
arreteeriti juba õõl vastu 11. detsembrist, mis halvas üles-
tõusu organiseerimist.⁵ Tallinna proletariaat saatis võit-
lusrühmad valdadesse, kus nad pidid vallutama mõisad.

---

¹ Г.И.Мосберг. Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 568

² sealsamas

³ Г.К.Клаас. Мои первые шаги ..., стр. 59

⁴ sealsamas

⁵ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa,
lk. 79

Pärnu sotsiaaldemokraadid vaatamata mitmetele võimalustele relvade muretsemiseks ei kasutanud neid võimalusi ning viivitasid rahva relvastamisega. Olukord kohapeal oleks seda täiesti võimaldanud.

24. detsembril saabusid Pärnusse sõjaväeosad kindral Orlovi juhtimisel.¹ Leidmata kohapeal vastupanu, hakkasid sõjaväelased kohaliku võimude juhtimisel otsima Rahvakomitee liikmeid, sotsiaaldemokraate, kes juhtisid rahva revolutsioonilist võitlust. 1905-1907. g. revolutsioon Eestis, lk. 317

Juba samal õöl algasid arreteerimised. H. Klaasi õde Marie Ehder-Ježova kirjeldab oma raamatus "Poolsada aastat leninlikus parteis" seda, kuidas vahistati tema vend. Enne seda palub H. Klaasi õde, et ta toimetaks sotsiaaldemokraatliku partei nimekirja, mis on peidus lähedalolevates kartuliauukudes kellegi Värjati kätte (peaks vist olema Vârat), kes ei kuulunud partei koosseisu, kuid abistas neid tihti. Õde täitis palve. Hiljem otsiti läbi ka Värjati korter, nimekiri leiti² üles ja kasutati süüdistusprotsessil.

27. detsembriks oli arreteeritud revolutsionääre Pärnu vanglasse toodud 49.³ Linnas levisid kuuldused, et vahistatud saadetakse linnast ära. Selleks puhuks toimus vangla juures 28. detsembril rahva kogunemine, et väljendada paha-meelt arreteeritute ärasaatmise vastu. Sõjavägi hirmutas

---

¹ Eesti NSV Ajaloo lugemik, II köide, lk. 410

² Marie Ehder-Ježova, Poolsada aastat leninlikus parteis, Tallinn, 1967, lk. 21-22

³ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 407

rahvast relvadega ja osa aeti isegi tõukamise teel laiali.¹
Samal õhtul saadeti ikkagi kâik arreteeritud Valka.²

Üldse vahistati Pärnus detsembri lõpul ja jaanuari
algul üle 90 tööliste ja kohaliku haritlase.³ Nende "süütegu"⁴
uuriti kuni 1909. aasta juulikuuni, mil toimus kohtuprotsess.

¹ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 407

² sealsamas

³ H. Moosberg, 1905-1907. a. revolutsioon Eestis, lk. 117

⁴ Pärnu sotsiaaldemokraatide kohtuprotsessil, mis toimus
1909. a. juulikuus mõisteti kohut 34 1905. a. revolutsioonilisest liikumisest osavõtja üle. Süüdistajatena esinesid Pärnu politseipristav O. Hahn, tema abi A. Koffer, kohalik sõjaväe ülem G. Siefert, pastor I. Hahn, linna-
pea O. Brackmann ja teised. Kõige suuremateks süüdlasteks tunnistati H. Klaas, G. Hendrikson, A. Krisch, T. Nõmmits ja J. Seiler, Nad kõik mõisteti väljasaatmisele Siberisse. Ülejäänud süüalustele määrati lühema või pikemaajalisi vanglakaristusi.

(ОБВИНИТЕЛЬНЫЙ АКТ)

Lisaks 1905. aasta lõpul, 1906. aasta jaanuaris vangila-
tatele, arreteeriti 3. Revolutsioon taandub. veel 80 Pärnu revo-
lutsioonilist tegelast, ka H. Elsas, kes oli õnnestunud vabaks

Revolutsiooni tõusuperiood lõppes karistussalkade
tegevusega 1905. aasta lõpul, 1906. aasta algul. Algas revo-
lutsiooni mõõnaperiood. Sõjalis-politseiiline terror ja kohtu-
lik arveteõiendamine ei suutnud murda tööliste ja talupoegade
võitlusvaimu. Taanduti lahingutega, mille peamiseks võitlus-
vahendiks oli streik.

Teistest kiiremini suutsid kontrevolutsiooni tingimus-
tes streike organiseerida Tallinna ja Narva tööliised. Juulis
ja augustis streikisid Narva Kreenholmi vabrikutööliised.
Tallinna tööliised kuulutasid 27. juulil välja streigi üles-
tõusnud meremeeste solidaarsuseks ristlajal "Pamjat Azova".
16. oktoobril korraldasid Tallinna tööliised poliitilise pro-
testistreigi seoses Uuel turul toimunud veriste sündmuste aasta-
päevaga.

1907. aasta kevadel toimunud streigid algasid Lausmanni
metallitehase tööliste streigiga, mis paistis eriti välja
oma organiseerituse ja visaduse poolest.

Pärnus suuremaid väljaastumisi ei suudetud organiseeri-
da, kuna suur osa 1905. aasta revolutsioonilise liikumise akti-
viste olid kas arreteeritud või lahkunud kodumaalt.

1 H. Moosberg, 1905-1907. a. revolutsioon Eestis lk. 128

2 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa
lk. 88

3 H. Moosberg, 1905-1907. a. revolutsioon Eestis, lk. 128

Lisaks 1905. aasta lõpul, 1906. aasta jaanuaris vangistatuile, arreteeriti 1906. aasta juunikuus veel 80 Pärnu revolutsioonilist tegelast. Ka H. Klaas, kel oli õnnestunud maikuus vabaneda vanglast ja elama asuda Peterburi, paigutati uuesti vangimajja.¹

Läbiotsimised nende revolutsionääride korterites, kes ei sattunud karistussalkade kätte, kestsid pidevalt. Nii käis politseipristav Hahn 2. veebruaril 1906. a. läbi otsimas V. Lüdigu korterit, et teada saada, kas kodustel on ühendust Voldemariga. Pristavil ei õnnestunud mingeid andmeid V. Lüdigu²st saada.

Valitsusvõimude poolt võeti kõik ettevaatuse abinõud tarvitusele, et takistada revolutsioonilisi väljaastumisi. 6. jaanuaril 1906. a. kuulutas kindral-major Orlov oma tegevuse ringkonnas välja range korra. Kõik need, kes sõjaväele, politseile või üleüldse ametnikkudele sõjariistadega vastu hakkavad, lastakse kohe maha, hooned aga, kus see toimub, põletatakse ära.³

Karskusselts "Valgus", mis oli revolutsiooniliste sündmuste keskseks asutuseks, suleti pristav Hahni poolt ajutiselt. Seltsil tuli poole tunni jooksul majast lahkuda, et sõjaväele ja karistussalkadele ruumi teha.

Audru parunil Pilar von Pilhaul oli kavatsus see maja hoopis puruks lasta, isegi kahurid olid selleks kohale

---

1 Marie Ehder-Ježová, Poolsada aastat ..., lk. 41

2 RAKA, f. 344, nim. 1, a. 1906, s. ü. 1912, l. 81

3 Peterburg 1905-1907 rr. в котором, стр. 511
sealsamas

veetud. Maja jäi siiski püsti, sellesse asusid väeosad, kes rüüstasid ruumid ja raamatukogu.¹

Vaatamata tarvitusele võetud abinõudele ei vaibunud revolutsiooniline meel Pärnu tööliste, õpilaste ja teenistujate hulgas. 1906. aastal suudetakse taastada sotsiaaldemokraatlik grupp ja osa võtta oktoobris Tartus toimunud VSDTP Lõuna-Eesti organisatsioonide konverentsist, kus arutati partei organisatsioonilisi ja tehnilisi küsimusi.² Otustati kõigi VSDTP Põhja-Liivimaa organisatsioonide ja rühmade töö ühendada ja valida organisatsiooni täitevkomitee. Konverentsi otsused trükiti ja levitati rahva hulgas.³

Pärnus toimus poliitilise olukorra selgitamine rahvale salajaste koosolekute ja lendlehtede kaudu. 5,6. ja 7. detsembril 1906.a. leiti Pärnu tänavatelt valitsusevastaseid proklamatsioone, mis politsei poolt kiiresti ära korjati. Politseilist valvet tugevdati, et kätte saada nende levitajad.⁴

1906. aasta sügisel algas bolševike agitatsioon II Riigiduumade valimisteks. Anti välja lendlehti, kus selgitati bolševike taktikat, paljastati kodanlust. Neid lendlehti levitati ka Pärnus. 19. jaanuaril 1907.a. leiti niisugused sotsiaaldemokraatliku partei üleskutsed politsei poolt. Üleskutses kutsuti hääletama Riigiduumade valimistel nende poolt, kes

1 "Pärnu Kommunist" nr. 101, 27. augustil 1964.a.

2 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 94

3 sealsamas

4 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 511 "Коммунист"

nõuavad asutava kogu kokkukutsumist, valimiste läbiviimist üldise salajase, otsese ja võrdse hääletamise teel, rahva relvastamist alalise sõjaväe asemel, maa äravõtmist kirikult ja imperaatorilt ning tasuta jagamist rahvale.¹

Salajased koosolekud toimusid nii tööliste kui ka kooliõpilaste hulgas. J.Semper oma mälestustes kirjutab, et 1906.aasta sügisel peeti gümnaasiumi õpilaste koosolekuid igal nädalal. Paljudel neist esines kevadel koolist lahkuma sunnitud Jüri Vilms, kes kõneles kapitalismi arengust ja teistest probleemidest. Ta ütleb, et need poliitilised õppetunnid 1906.aasta sügisel Pärnu gümnaasiumis jätsid talle eluks ajaks sügavad jäljed.²

Üks teadaolevaist vabrikutööliste koosolekuist toimus 1.veebruaril 1907.aastal tööliste Hans Tomsoni korteris. Koosolekust võttis osa 11 inimest. Politsei sai sellest teada ning arreteeris osa koosolekust osavõtjaid.³ Arreteeritute asemel astusid uued teadlikumad töölistes, kes kandsid edasi protesti meeleolusid tsarismi ja kodanluse vastu.

Samal ajal kontrevolutsioonilised jõud eesotsas isevalitsusega valmistusid reaktsiooniliseks riigipöördeks, mis toimus 3. juunil 1907. aastal. Tsaar ajas II Riigiduumalaiali, saadikud, kes kuulusid sotsiaaldemokraatlikku duumafraktsiooni arreteeriti. Esimene vene revolutsioon oli lõppenud. Revolutsioon, mis oli kestnud kaks ja pool aastat, ei viinud võidule.

---

1 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 511

2 Joh.Semper, Teekond läbi mõneviiku, "Pärnu Kommunist" nr. 101, 4.augustil 1965.a.

3 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, стр. 579

Revolutsiooni lüüasaamise põhjused Eestis olid samad, mis Venemaal. Proletariaat kui hegemoon kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis ei olnud veel küllalt teadlik ja monoliitne. Puudus ühtsus sotsiaaldemokraatliku partei ridades. Töölisklassi liit talurahvaga oli liiga nõrk. Talurahvas ei mõistnud veel, et ilma tsaari kukutamiseta ei saa olukorda parandada.

Kuid 1905.-1907.a. revolutsioon vaatamata sellega, et ta ei lõppenud võiduga pani vappuma tsarismi alusteed ning äratas ühiskondlikule ja poliitilisele elule laiad ühiskonnakihid, kes edaspidises võitluses valmistusid pinda uueks revolutsiooniks.

Need tööliisi, kes põinud seetõttu politsei ja tsaarivõimude kätte ähvardas vabrikantide majanduslik pealetung revolutsiooni olukorras. Tööliisi ähvardas tööpuuduse ja vallandamine oot kõigial. Tööliisi ei rejtatud 20. sajandi algul aastakümnel ühtegi sellist suurest nagu need arvukalt asutati 19. sajandi lõpul. Eriti raskes kujunes olukord metalli- ja masinatööstuses, kus kõige valusamini andis tunda tööriistade puudus.

- 1 V.I.Lenin, Teosed, 17, kd., lk. 452
- 2 G.Luxin, Tööliisklassi ühiskondlik ja poliitiline revolutsioon ja uus revolutsiooniline võitlus aastail (1907-1914), Tallinn, 1956, lk. 45
- 3 O.Karna, Tööliisklassi revolutsiooniline võitlus ja ühiskondlik revolutsioon Eestis, lk. 207

II peatükk.

PÄRNU PROLETARIAADI VÕITLUS 1907-1917.

1. Reaktsiooniaastad Pärnus.

V.I. Lenin iseloomustas reaktsiooni pealetungi järgmiselt:

"Kunagi veel pole Venemaal olnud niisugust ohjeldamatut tagakiusamist tsarismi poolt. Selle viie aasta jooksul purustasid võllad vene ajaloo kolme sajandi rekordi"¹

Poliitiliste vangide arv Eestimaa kubermangus kasvas 1908. aastaks kaheksale tuhandele (1907.a. üle kolme tuhande)²

Neid tõelisi, kes polnud sattunud politsei ja tsaarisandarmi kätte, ähvardas vabrikantide majanduslik pealetung depressiooni olukorras. Tõelisi ähvardas tööpuuduse ja vallandamise oht kõigjal. "Eestisse ei rajatud 20. sajandi esimesel aastakümnel ühtegi sellist suurtehas nagu neid arvukalt asutati 19. sajandi lõpul."³ Eriti raskeks kujunes olukord metalli- ja masinatööstuses, kus kõige valusamini andis tunda tooraine puudus.

-----

¹ V.I. Lenin, Teosed, 17, kd., lk. 452

² G. Lukin, Tõelisliikumine Eestis Stolõpini reaktsiooni ja uue revolutsioonilise tõusu aastail (1907-1914), Tallinn, 1960. lk. 45

³ O. Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, lk. 267.

ki, 19 Soodsam oli olukord tekstiilitööstuses, kus talu-
rahva kiire diferentseerumine mõjutas turu laienemist. Nii
laiendasid Narva ja Sindi Kalevivabrikud tunduvalt oma too-
dangut.¹ Asutati kohalikke villaveskeid ja linavabrikuid.
Üks linavabrikuist rajati eesti kodanluse poolt 1909.aastal
Pärnusse, kus hakkas töötama umbes 50 töölist.² Tuleb rõhu-
tada, et just neil aastail eesti kodanluse osatähtsus kohali-
ke tööstusettevõtete rajamisel suurenes.

Suurimaks tööstuslikuks ettevõtteks Pärnus oli endi-
selt "Waldhof", kus 1909. aastal oli 1950 töölist.³ Igaüks
neist tuhande üheksasaja viiekümnest pidi nurisemata oma
töökohta kinni hoidma, et mitte jääda tööta, sest igal hom-
mikul ootasid vabrikuvärvate taga tööotsijate salgad, kes
lootsid kasvõi ajutiseks töö leida.⁴ "Kes haigestus, leidis
end varsti vabrikuvärvate tagant. Sealtsamast oli ka alati
võimalik leida uut meestööjõudu", kirjutab I.Vaiman.⁵ Kur-
navate ja tervistkahjustavate töötingimuste parandamisest ei
tahtnud saksa aktsionärid-vabrikuomanikud kuulda.⁶ Needki
soodustused, mis revolutsioonilisel 1905. aastal olid kätte
võidetud kaotati pikkamööda.

Streigivõitluseks polnud soodsaid tingimusi. Streiki-
de arv Eestis vähenes tunduvalt. 1908.aastal toimus 27 strei-

---

¹ O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule
revolutsioonile Eestis, lk. 274

² sealsamas

³ sealsamas, lk.279

⁴ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo, I osa,
lk. 104

⁵ I.Vaiman, Inimesed, sündmused, aastad, Mälestusi, Tallinn,
1963, lk. 20

⁶ sealsamas

ki, 1909. aastal aga 8.¹ Pärnus neil aastail ei toimunud ühtegi streiki.

Raskeid hoope jagas reaktsioon sotsiaaldemokraatlikule parteile. Põhja-Liivimaa WSDTP piirkonnaorganisatsioon mille keskus asus Tartus, lakkas olemast pärast 20. aprilli 1908. aasta massilisi arreteerimisi. Juhtiv täitevkomitee lõpetas oma tegevuse.² Tegutsesid veel ainult kohalikud organisatsioonid.

Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo I osas on märgitud, et "Waldhofi" vabriku ja teiste Pärnu linna tööstusettevõtete tööliste, teenistujate, samuti ka Sindi Kalevivabriku tööliste hulgas oli 1907. aasta lõpuks umbes 180 sotsiaaldemokraati, kelle tegevus pikka³ aega vaibus. Konkreetsete materjalide jälgimine näitab, et see arv on ilmselt liialdatud.

Väikese rühma olemasolu tõestab asjaolu, et III riigiduuma valimiste ajal kui duumasse valiti Pärnu linnapea Brackmann⁴ lasti välja mõned lendlehed.⁵ Suuremate väljaastumiseni ei jõutud. 1908. aasta septembrikuus lõpetas Pärnu sotsiaaldemokraatlik grupp täielikult oma tegevuse.

---

¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 104

² sealsamas, lk. 109

³ sealsamas, lk. 115

⁴ G.Lukin, Töölisliikumine Eestis ..., lk. 57

⁵ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa lk. 115

J.Vilms, kes revolutsiooni päevil oli organiseerinud õpilaste hulgas rahutusi, oli asunud kõhklejate hulka töölisliikumise organiseerimisel.¹

Reaktsiooni/aastatel aktiivsemate tööliste ja sotsiaaldemokraatide tegevuskohaks said mitmesugused ühingud ja seltsid, mida kasutati ära proletariaadi klassivõitluse huvides. Sindi Kalevivabriku tööliste hulgas oli suure populaarsusega tööliselts "Sõprus", kus organiseeriti loenguid, asutati raamatukogu ning püüti töötajate silmaringi laiendada.² Pärnu käsitöölised tegutsesid agarasti vastastikku abistamise seltsis,³ Trükitöölised aga saanud 1910. aastal loa Riia trükitöölise seltsi Pärnu osakonna moodustamiseks, hakkasid sellest osa võtma.⁴

Pärnu kooliõpilased võtsid 1907 -1908.aastatel eriti aktiivselt osa õpilasorganisatsiooni "Taim" tegevusest. 1908. aastal ilmus "Taimi" toimetusel ajaleht "Säde", mille veergudel võttis sõna tookordne õpilane, tulevane arst ja ühiskonnategelane Johannes Barbarus.⁵ Ta kirjutas luuletusi noorte tööliste elust. Üks nendest sisaldas üleskutset "Läigatagem mõõku, kõlistagem kilpe!", mille peale Riia õppekonna kurator asja uurima tulles leidis, et " ... see on ju üleskutse

---

¹ G.Lukin, Töölisliikumine Eestis ..., lk. 64
J.Vilms läks 1917.aastal avalikult üle kodanluse poolele

² G.Lukin, Töölisliikumine Eestis ..., lk. 129

³ sealsamas

⁴ sealsamas

⁵ Joh.Semper, Teekond läbi mineviku, "Pärnu Kommunist" nr. 106, 11. augustil 1965.a.

relvastatud mässule".¹ Mõne aja pärast saabus Riistandarmivalitsuse ülema asetäitja Baikov, kelle eest õpilased peitsid "Taimi" raamatukogu "Waldhofi" vabriku hoovi tühjadesse petrooleumitünnidesse.² Nii ei avastanudki Baikov õpilaste tegevuses midagi kahtlast.

Õpilasorganisatsioonide kui ka töölisteltside üle teostati pidevat kontrolli. Kuberneril tuli mitu korda hoiatada kreisiülemaid, eriti revolutsiooniliste tähtpäevade ees, et nad jälgiksid tööliste kultuurilisi üritusi, kuna teati, et VSDTP saatis provintsidele lendlehti, milles kutsuti tööliste osa võtma legaalsete organisatsioonide tööst.³

Kõrvuti legaalse tööga algas sel perioodil Pärnu sotsiaaldemokraatliku grupi taaselustamine. 1908. aastal asus "Waldhofi" vabrikusse tööle H. Suuder, kelle ümber hakkas kogunema grupp tööliste.⁴ Tihti külastas H. Suuder ise teadlikumaid tööliste. Üheks kogunemiskohaks oli A. Saali korter.⁵ A. Saal töötas samuti "Waldhofi" vabrikus.

Suur tähtsus VSDTP organisatsioonide tegevusele oli V ülevenemaalisel konverentsil (1908. aasta detsembris), mis määras kindlaks partei poliitika reaktsiooni ajal. Eestis

1 Joh. Semper, Teekond läbi mineviku, "Pärnu Kommunist" nr. 106, 11. augustil, 1965. a.

2 sealsamas

3 RAKA, f. 344, nim. 1, a. 1906. s. ü. 812, l. 56 ja 91

4 H. Suuderi tütre Lilli Rootsi suulised andmed, L. Roots elab Pärnus, Akadeemia tän. nr. 1

5 A. Saali abikaasa Ida Saali suulised mälestused. I. Saal elab Pärnus, Kirsi t. 24

levitas V konverentsi otsuseid Tallinna ametiühingu hääle-
kandja "Töö"¹.

1910. aastaks olid Eesti bolševikud jõudnud organisat-
sioonilist tööd kindlustada ning otsustati kokku kutsuda
Eesti parteiorganisatsioonide konverents. Konverentsi ette-
valmistamise käigus tulid Pärnu sotsiaaldemokraadid 3. juu-
lil kokku üldkoosolekule, millest võttis osa 10 inimest.²
Sellel koosolekul moodustati uuesti Pärnu sotsiaaldemokraat-
lik organisatsioon, mille aktiivsemaks liikmeiks olid H. Suu-
der, M. Jakobson, A. Laagus, J. Lõorentson ja organisatsiooni
juht A. Kütt.³

Eesti parteiorganisatsioonide konverents toimus 19-
24. juulil 1910. aastal Viljandimaal Suure-Jaani alevis.
Konverentsist võttis osa ka VSDTP Peterburi organisatsiooni
Eesti rajooni esindajad. Pärnu organisatsiooni esindas kon-
verentsil A. Kütt.⁴

Konverentsil esines A. Kütt aruandega Pärnu sotsiaal-
demokraatide tööst. Ta teatas, et 1907. aastal olid sotsiaal-
demokraatlikud grupid igas Pärnu vabrikus.⁵ Organisatsiooni
lagunemises süüdistas ta Tallinna komiteed, kes ei tundnud
Pärnu vastu rohkem huvi kui ootas liikmemaksude raha laekumist.

---

¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa
lk. 117

² sealsamas

³ H. Klaas, M. nevikust, Petrograd, 1922. a. lk. 6

⁴ sealsamas

⁵ A. Kütte andmed on arvatavasti ekslikud, kuna enne ja
pärast 1907. aastat suudeti Pärnus organiseerida üks
sotsiaaldemokraatlik grupp

Kuna konverentsi Tallinna esindaja sellel perioodil ei olnud nimetatud organisatsiooni koosseisus, ei teadnud ta A. Kütile vastata. Seda lubati kontrollida ning sellest ametlikult aru anda.¹

Konverentsil valiti VSDTP Eesti ühendus ja selle keskkomitee, mille koosseisu läks ka A. Küt.² Valitud keskkomitee koosseisus õnnestus A. Kütil pääseda Peterburi.

Pärnu organisatsioon kavatses pärast konverentsi hakata trükkima VSDTP Eestimaa ühenduse komitee materjale. Selleks seati korda põrandaalune trükikoda ning loodi sidemed nii äsja valitud keskkomiteega kui ka Peterburi organisatsiooniga.³

Sellel perioodil oli Pärnusse tagasi tulnud H. Klaas. Ta alustas oma seekordset revolutsioonilist tööd õpilaskonna hulgas. Koolinoortel tegutses ebakindla poliitilise suunaga organisatsioon nn. "sotsialistlik ühisus", kuhu ka mõned "Waldhofi" vabriku töölisel kuulused. Organisatsioon tegutses küll poollegaalselt, kuid koosolekuid peeti Niidu metsas.⁴ Organisatsioon otsustas sidemed luua teiste linnadega ja oma tegevust laiendada. H. Klaas koos Parsmani, Meibaumi ja teiste seltsimeestega püüdis noorte tegevusele õige suuna anda.⁵

---

1 Eesti NSV ajaloo lugemik, II köide, Tallinn, 1964, lk. 482-485

2 H. Klaas, Minevikust, lk. 7

3 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 124

4 H. Klaas, Minevikust, 6.

5 sealsamas

Pärnu sotsiaaldemokraatlik organisatsioon ei suutnud palju ära teha, sest 1910.a. oktoobris aeti nad tsaariohranka poolt uuesti laiali. Järjekordselt sattus H.Klaas politsei k1u1si. Arreteeriti veel organisatsiooni liige M.Jakobson.

Hiljem selgus, et võimuorganid olid sotsiaaldemokraatide tegevusest h2asti informeeritud, sest A.K2u2tt osutus provokaatoriks. K2ogu tema tegevus oli sisuliselt suunatud sotsiaaldemokraatide vastu.

Nii oli Pärnu t3o3olisklass majandusliku t3ou3su alguses j3alle ilma juhtiva organisatsioonita. Seda v3o3ib laiendada ka kogu Eestile, sest VSDTP Eestimaa 3u3hendus lakkas samuti olemast. Oma organisatsiooni tuumiku suut3sid s3ai3litada ainult Tallinna bol3se3vikud.

---

1 H.Klaas, M1ne1vikust, lk. 6

2 Marie Ehder-Je2z2ova, Poolsada aastat leninlikus Parteis, Tallinn, 1967. lk. 69

3 3u3levaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 125

2. Revolutsioonilise liikumise tõus.

Pärast depressiooniaastaid algas Venemaal 1910-1911. aastal tõõstuslik tõus. Eestis suurenes tõõstuse toodang aastail 1910-1913 rohkem kui 34 protsendi võrra.¹ Tõõstuse laiendamine kandis tugevat rahvamajanduse militariseerimise pitserit. Tallinnas suurendati eriti laevaehitust ning hakati ehitama merekõndlust, mis kõneles Tsaari-Venemaa ettevalmistusest imperialistlikuks sõjaks.

Majanduslik tõus tõi kaasa tõõlisklaasi kiire kasvu. 1910-1913. aastatel kasvas Eestimaa kubermangus tõõliste arv 18 tuhandelt 28 tuhandele.² Pärnu 16 tõõstusettevõttes oli 1913. aastal 3436 tõõlist³ (v.t. tabel nr. 1) Pärnu tõõstus oli Tallinna ja Narva järel kolmandal kohal. Umbes 3 protsenti kogu eesti tõõliste arvust tõõtasid 1914. aastal Pärnus.⁴

"Waldhofi" tselluloosivabrik oli oma ala suurimaid vabrikuid kogu maailmas.⁵ Vabriku toodang ulatus 1910. aastal ligi 5 miljoni puudani ning kasvas järgnevail aastail veelgi.⁶ "Waldhofi" vabriku aktsionäridel olid kokku ostetud

1 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 133

2 sealsamas

3 O.Karma, Tõõstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 338-343 tabelite alusel

4 sealsamas, lk. 337

5 sealsamas, lk. 305

6 Русское акционерное общество целлюлозной фабрики... стр. 14

peale raiemetsa veel suuri metsarikkaid maaalasiid, mis andis vabrikuomanikel võimaluse rikastumiseks Venemaa loodusvarade arvel. 1913. aastal taotletakse Kaubandus-Tööstusministeeriumilt luba veel 82.500 tiinu maa kokkuostmiseks mitmetest kubermangudest.¹

Koos tööstusliku tõusuga kasvas töölisliikumine. Töölisliikumise etteotsa astusid bolševikud organisaatorid, kelle töö elavnes tunduvalt pärast Praha konverentsi. Tugevnesid tööstusettevõtete parteiorganisatsioonid Tallinnas. Uut hoogu said ka teiste keskuste bolševikud.

Pärnus hakkas bolševistliku gruppi uuesti looma H. Klaas, kes pärast järjekordset vabanemist vanglast 1911. aasta kevadel pöördus tagasi kodulinna. Ta hakkas tööle rätsepana kaupluse töökojas. Tema ümber kogunes väike grupp, peamiselt käsitöölise hulgast, mida veel organisatsiooniks nimetada ei saanud.² Hakati koos käima ja poliitilisi sündmusi arutama.

Tõuke uuele revolutsioonilisele liikumisele Venemaal andsid 1912. aasta Leena kullakaevanduse tööliste tulistamine. Protestistreike ja demonstratsioonid korraldati kogu maal. Pärnu töölisteni jõudsid teated sellest ajalehtede kaudu. Erilise hoo tööliste revolutsioonilistel väljaastumisele andiski töölisajakirjandus. 1912. aasta 22. aprillil hakkas ilmuma bolševistlik "Pravda" ning selle eeskujul 15. juunil Narvas eestikeelne "Kiir".

---

¹ O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt, ..., lk. 307

² H.Klaas, Minevikust, lk. 10

Pärnus hakkas töölisajakirjandust levitama H.Klaas. Ta kirjutas: "Esimese numbri peale sain umbes kümme tellijat, kuna pärast see arv paarikümne peale tõusis." ¹ Kuid tähtis polnud tellijate arv, vaid see mõju mis "Kiir" tööliste avaldas. Töölislehte loeti terve töötoa või vabrikuruumi töölistele valjusti ette. H.Klaas kirjutas, et võimude poolt siis veel lugemisele takistusi ei tehtud, sest selle mõju oli veel tundmata. Hiljem sattusid "Kiire" tellijad musta nimekirja. ²

Pärnu tööliste huvi "Kiire" vastu oli suur. Teda loeti ning levitati ning toetati ka majanduslikult. H.Klaas kirjutas, kuidas käsitööline Pulbo andis "Kiirele" laenuks oma moonakana-sulasena teenitud ja kokkuhoitud rublad. ³

"Kiir" avaldas mõju streigiliikumise hoogustamisele Pärnus. H.Klaas kirjutas: "Töötasin tol korral ühes magasinis töötoas rätsepana ja lugedes "Kiirest" ühest või teisest streigiliikumisest ja nõudmistest, ettepanekuist, võrreldes kõiki seda töötoa seisukorraga, tulime me - rätsepad otsusele, et võimata on niimoodi edasi töötada, kus peremees üle poole puhtast kasust omale võtab, umbes 40 protsenti tööliste ta tööviljast makstes. Tagajärg oli see, et ka meie poolt nõudmised ette pandi, mis poole päevase tööseisaku järele täideti." ⁴

---

1 H.Klaas, Minevikust, lk. 11

2 sealsamas

3 sealsamas

4 sealsamas

Sellest võtsid eeskuju teised rätsepa töötoad, hakkasid samuti oma nõudmisi esitama ja tööd katkestama kui nende nõudmisi ei tahetud täita. Nii kujunes välja üldine rätsepatöölaliste streik Pärnus.¹ Nõuti 20 protsenti palga kõrgendust, tööde hinnakirjade väljapanemist ning streigi pärast mitte ühegi tööliste vallandamist. Nende tingimuste täitmine saavutati, kuid palku tõsteti 20 protsendi asemel 15.²

Streigiliikumine laienes. 1912. aasta augustis hakkasid streikima Pärnu sadamatöölised. Streik kestis kuu aega ning lõppes tööliste võiduga. Töölistele hakati maksma 15 kopikat tunni eest päeval ja 18 kopikat öösel.³ Novembris streikisid Laane ja Birkhani trükitöölised. Ka nendel õnnestus saavutada nõudmiste rahuldamist. Need olid esimesed tööliste streigid Pärnus pärast 1905. aasta sündmusi. Töölised hakkasid ikka julgemini välja astuma oma õiguste eest ning kaitsma end kapitalistide ekspluateerimise vastu.

Seoses streigivõitluse uue tõusuga hakkas H.Klaas tema ümber koondunud bolševistliku grupi tööd laiendama, eelkõige grupi koosseisu suurendama vabrikutöölistega. Otustati sidemed luua ka suuremate tööstuskeskustega. Selleks pidi H.Klaas sõitma Peterburi, et astuda kontakti sealsete eesti bolševikega.

---

1 H.Klaas, Minevikust, lk. 11

2 "Kiir" nr. 18, 12. oktoobril 1912.a.

3 "Kiir" nr. 12, 31. augustil 1912.a.

H.Klaasi ârasôidul oli veel ka teine eesmärk.

Mitmete streikide pârast linnas oli hakatud teda politsei poolt pidevalt jâlgima. Et vâltida neljandat korda vanglasse sattumist oli H.Klaasil vajalik mõneks ajaks Pârnust lahkuda. Enne ârasôitu andis ta organisatsioonilise tõe üle "Waldhofi" vabriku tõealisele H.Suuderile. H.Suuder oli juba esimest tutvust teinud revolutsioonilise tegevusega 1910. aastal. Mõne aastaga oli H.Suuderist kasvanud kindel bolševik, kelle organiseerimisel jâtkus tõealisajalehe "Kiir" levitamine ja tutvustamine veelgi suurematele hulkadele.¹

Suureks poliitiliseks sündmuseks Pârnus tõealistele oli "Kiire" toimetaja Jaan Anveldi külaskâik. Ja Anvelt pidas 1. mârtsil 1913. aastal Pârnus kaks avalikku kônet. Esimene neist toimus kooliseltsis ja teine korteriuurnikkude seltsis. Tema kônede eesmârgiks peale tõealisajakirjanduse tâhtsuse esiletoomist oli haigekassa loomise idee levitamine.²

Peale J.Anveldi esinemist hakatigi H.Suuderi juhtimisel "Waldhofi" vabriku tõealiste hulgas haigekassat looma. Tõealistele polnud vaja sellest kaua rââkida, sest oldi huvitatud oma elu kindlustamisest haiguspâevadel. Juba aprilli keskel arutati tõealiste koosolekul haigekassa kûsimust ning valiti ka juhatus koosseisus: K.Goldschmidt, H.Suuder ja J. Linde.³ See oli üks esimesi haigekassasid Eestis.⁴

---

1 H.Klaas, Minevikust, lk. 12

2 "Kiir" nr. 35, 23. mârtsil 1913.a.

3 "Kiir" nr. 45, 23. aprillil 1913.a.

4 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 162

Haigekassa kujunes bolševike legaalse töö keskuseks.

Haigekassa loomine eesotsas H.Suuderiga ei meeldinud vabriku administratsioonile, kuid raskete töötingimuste ja sagedaste haigusjuhtumite pärast pidid nad sellega nõustuma.

Töötingimused "Waldhofis" muutusid iga päevaga raske- maks. Paljud töölistes lahkusid töölt. "Ajalehest "Kiir" võis lugeda " ... et varem oli "Waldhofi" väärava taga tööotsijaid, nüüd aga on töölistest puudus." Sealsamas tuuakse ära ka põhjused, madal palk, halb õhk ja võimatult halb tööliste kohtlemine vabrikuvalitsuse poolt. "Kõigi nende halbade tingimuste tõttu on see vabrik endale juba ümbruskonnas nimetuse "Pärnu Siber" jõudnud omandada. See nimi on temale õigust oelda küll päris kohane."¹

Pärnu proletariaadi olukorrast kirjutas "Kiires"² H.Klaas pseudonüümi "-as" all. Nii sai laiem lugejaskond teada Pärnu tööliste olukorrast.

Väljakannatamatud töötingimused viisid asja niikaugemale, et Pärnu ümbrusest ja kogu kubermangust oli töölisi raske leida. Töölisi hakati sisse tooma Venemaa kubermangudest. 25. aprillil 1913. aastal jõudis Pärnusse erirong Simbriski kubermangust värvatud töölistega. Neid oli üle neljasaja mehe.³

Juba 1912. aastal oli 3-4 korda katsed tehtud Venemaa kubermangudest tööliste sissetoomiseks, kuid kõik need katsed ebaõnnestusid. Mõnenädalase töötamise järel lahkusid

---

¹ "Kiir" nr. 65, 13. juunil 1913.a.

² Marie Ehder-Ježova, Poolsada aastat ..., lk. 43

³ "Kiir" nr. 50, 7.mail 1913.a.

enamus neist.¹ Ka seekord ei jäänud sissesõitjad "Waldhofi" tööle. Nad nõudsid, kas palga kõrgendust või koju tagasi - saatmist. Uustulnukaid püüti politsei abil tööle sundida, kuid ka see ei aidanud. Üle saja mehe hakkas varsti pärast saabumist jalgsi tagasi minema, sest vabrikuvalitsus keeldus neid rongiga saatmast.² Peale esimest palgapäeva 24. mail lahkus veel sadakond simbirskilast.³

Sissesõitnud tööliste lahkumine tekitas vabrikus tihti suure tööjõu puuduse. Selle kompenseerimiseks lubati ohtrasti teha ületunnitööd. Nõnda pikendati tööaega 18-36 tunnini.⁴ Selline ülekurnav pikk tööaeg suurendas tööõnnetuste arvu. Väsinud töölistel ei jõudnud jälgida masinate tööd ning kaotasid vajaliku valvsuse, mille tagajärjeks olid õnnetused.

Enamus töölistel polnud aga halbade töötingimuste eest kuhugi põgeneda, sest kusagil ei ootanud ees parem olukord. Kapitali võimutsemine oli kasvanud kõikjal. See pärast püüdsid töölistel ka seekord väljapääsu leida streigivõitluses.

Streik algas 1913.a. 24. juulil puidukoorimise osakonnas,⁵ kus süstemaatiliselt nõuti ületundide tegemist. Puidukoorimise osakonna töölistega ühinesid järk-järgult teised osakonnad.

---

1 "Kiir" nr. 50, 7.mail 1913.a.

2 "Kiir" nr. 60, 30.mail 1913.a.

3 "Kiir" nr. 61, 1.juunil 1913.a.

4 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 308
(see tähendab: tuli tihtipeale pidevalt töötada poolteist ööpäeva)

5 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 353

Streigi eesotsas seisis bolševike poolt juhitud streigikomitee H.Suuderi juhtimisel.¹ Neil päevil oli parajasti läbisõidul Pärnus H.Klaas, kes sõitis Riist Peterburi. Juba saabumise õhtul otsis ta üles H.Suuderi, et temaga parteitööst kõnelda. Järgmisel päeval kutsus H.Suuder kokku "Waldhofi" kõige teadlikuma osa töölistest, umbes 10-12 inimest, kes esindasid peaaegu kõiki osakondi. Nõupidamine viidi läbi illegaalselt äärelinna õllepoe tagatoas. Nõupidamine otsustas kutsuda üles kõiki "Waldhofi" töölisi üldstreigiks.² Nõupidamisest võttis osa ka H.Klaas.

Samal õhtul kogunesid streikijad Tammiste metsa koosolekule, kus ettekannetega esinesid H.Klaas ja H.Suuder. Nad kutsusid eelnenud nõupidamise nimel üldstreiki alustama.³

Järgnevatel päevil hakkaski streik laienema ja haaras lõpuks kogu vabriku.⁴ Töötasid ainult streigimurdjad: meistrid, poolmeistrid, eestöölised ja tuletõrjujad - seega kõik kuupalgalised.⁵

Streigikomitee esitas tööliste nimel vabrikuvallitsusele 13 nõudmist. Nõuti palkade tõstmist 25-50 protsendi võrra,⁶ ületunnitöö kaotamist, tööliste viisakat kohtlemist, streikijate mittevallandamist jne.⁷

---

¹ D.Rudnev, Leninlik "Pravda" ja tööliikumine Eestis 1912-1914, Tallinn, 1962, lk. 36

² sealsamas lk. 38

³ H.Klaas, Minevikust. lk. 28

⁴ "Kiir" nr. 86, 3.augustil 1913.a.

⁵ sealsamas

⁶ D.Rudnev, Leninlik "Pravda" ..., lk. 37

⁷ Eesti NSV ajaloo lugemik, II köide, lk. 495

Olukord muutus iga päevaga teravamaks. Vabriku administratsioon teatas, et ta vallandab kõik, kes kolm päeva streigivad, kuid töölisel ei lasknud end sellest hirmutada, 2. augustil tulidki paljud töölisel lõpparvet saama, kuid siis ei antud seda kellelegi, isegi 80 simbirskilasele, kes tahtsid ära sõita.¹ Lokaudiga ei konutatud streikijaid, ega suudetud neid tööle sundida.

Vabrikuomanikud loobusid ise lokaudist, ning püüdsid meelitustega streiki lõpetada. Simbirski meestele, keda veel umbes saja mehe ümber kohale olid jäänud, anti vabriku kulul süüa ning juua, lubati 160² kopikat päevas ning prii sõök kui nad tööle asuvad. Simbirskilased ei hakanud aga streigimurajaiks. Nad ei lubanud enne tööle minna kui kõikide nõudmised täidetakse.³

Inimesed kogunesid salkadena tänavatele, kus arutati streigisündmusi. Kui kaasa arvata tööliste perekonnad, oli suur osa linna elanikest streigi poolt haaratud.

Streik muutis olukorra linnas teravaks. Tänavail oli rohkesti politseinikke. Tööliste korterites pandi toime läbiotsimisi, otsiti "ninamehi".

Vabrikuvalitsus koos politseiga otsis väljapääsu streigi lõpetamiseks. 28. juulil sai streigikomitee juht H.Suuder käsu politseisse ilmuda, kus ta arreteeriti ning kolmeks kuuks politseiaaresti mõisteti.⁴ Revolutsionääri H.Klaasi otsiti linnas kui streigiõhutajat.

---

1 "Kiir" nr. 86, 3. augustil 1913.a.

2 Vabrikus töötavate lihttööliste keskmiseks päevapalgaks oli "estimaa kubermangus 1913-1915.aastaks määratud meestele 1 rbl. päevas (O.Karma, Tööstlikult revolutsioonilt ..., lk. 350)

3 "Kiir" nr.86, 3.augustil 1913.a.

4 "Narva Kiir" nr. 24, 23.novembril 1913.a.

Tal tuli kiiresti Pärnust lahkuda, et järjekordselt hoiduda arreteerimisest. Linnast väljapääsuks oli H.Klaasil ainult üks tee, mööda mereranda, sest teedel patrulleerisid politseinikud, kes H.Klaasi tema seljaküüru tõttu kergesti oleksid ära tundnud. Selle tee ta valiski, et järgmisest jaamast rongile pääseda. Ta pidi 3 km. põlvini vees mööda merd kõndima ning sealt edasi umbes 30-40 km. mööda metsa minema. See teekond H.Klaasil õnnestus ja juba järgmisel päeval jõudis ta Petrogradi.¹

Vaatamata politsei poolt tarvituselevõetud abinõudele streik jätkus.

5. augustil kuulutas vabrikuvalitsus, et töö algab. Meister Philipsin käskis palgatöölistel katlaid hästi kõvasti kütta, et korstnad paksu suitsu välja ajaksid ja töölisti tööle meelitaksid.² Kuid ka seekordne võtte ei õnnestunud. Tööliste streik jätkus.

Vabriku administratsioon ei suutnud mitmesuguste võttega streiki peatada, kuid aeg tegi oma töö. Töölised olid juba mitu nädalat ilma sellestki vähesest töötasust, mis nad said enne streiki. Perekonnad kodudes olid vaja toita. Vabrikuvalitsus ei kavatsenudki järeleandmisi teha, vaid ähvardas ja meelitas töölisti tööle asuma. Streigijuntide kõrvaldamine politsei poolt nõrgendas omakorda tööliste organiseeritust ja siin-seal võis kuulda hääli töö alustamisest.

---

¹ H.Klaas, Minevikust, lk. 30

² "Kiir" nr. 38, 8.augustil 1913.a.

14. augustil asutigi jälle tööle, Kakskümmend päeva oli suudetud vastu panna. See oli "Waldhofi" vabriku ajaloos kõige pikemaks ühtlasi ka viimaseks suureks streigiks.

Paljud tööliselised olid streigi käigus lahkunud Pärnust. Ära olid sõitnud ka simbirskilased.¹ Neile, kes kohale jäid lõppes streik kaotusega. Ei suudetud saavutada osalistki nõudmiste rahuldamist nagu 1905. aasta revolutsiooni-päevil. Kapitali võim oli liiga tugev, et töölistele nende rasketes tingimustes järeleandmisi teha. Jäid ju "Waldhofi" tööliselised üksinda, abi ja toetust ei tulnud teistelt töölistelt.

Insener Rossmann oli 1913. aasta streigi lõppemisel öelnud: "Töölisliikumise tõusulained käivad kõrgelt aga nad peavad "Waldhofi" müüridelt jõuetult tagasi pörkama."²

Mitmeid streigist osavõtnud töölisi ei võetud streigi lõppemisel tagasi tööle. Nii pidid A.Saal, H.Vari, E.Jõets, P.Soosaar ja paljud teised otsima endale uue töökohta.³ Haigekassa kaotas oma senise populaarsuse. Vana haigekassa juhatus eesotsas H.Suuderiga oli lahkunud ning uus insener Rossmanni juhtimisel ei saavutatud enam seda poolehoidu.

Vaatamata streigi kaotusele oli ka seekord "Waldhofi" tööliste väljaastumisel suur tähtsus. V.I. Lenin ütles: "Iga streik meenutab kapitalistidele, et tööliselised peremehed ei

---

¹ "Kiir" nr. 87, 6.augustil 1913.a.

² "Töö Hääl" nr. 22, 20.veebruariil 1914.a.

³ "Narva Kiir" nr. 24, 23. novembril 1913.a.

ole nemad, vaid töölistes, kes üha valjemini nõuavad oma õigusi. Iga streik meenutab töölistele, et nende olukord pole lootusetu ja nad pole ükski."¹

Streigi lüüasaamise tagajärjel lagunes vabriku revolutsiooniline keskus. H. Suuder, kes oli viimastel aastatel olnud bolševistlikuks juhiks nii vabrikus kui linnas ei tulnud pärast vabanemist aresti alt enam Pärnusse, vaid sõitis Peterburi, kust ta bolševike partei ülesandel sama aasta lõpul Tallinnasse suunati.

Töölisajalehe "Kiir" kaudu kutsus H. Suuder Pärnu töölisti uuele võitlusele. Ta kirjutas: "... tuletage meelde ja teadke, et praegune aeg teilt midagi muud ei nõua, nimelt teie jõuga ja arusaamisega oma seisukorra parandamise eest võitlema kutsub."²

H. Suuderi üleskutse Pärnu proletariaadile oli tingitud revolutsioonilise liikumise tõusust kogu Venemaal. Tolleaegset olukorda iseloomustas V. I. Lenin "Kõige minimaalsemate arvestuste järgi hõlmas massiline revolutsiooniline streik 1913. aastal 1¹/₂ miljonit osavõtjat, 1914. a. aga rohkem kui 2 miljonit ja lähenes 1905. a. tasemele"³ Eestis võttis 1914. aasta poole aasta jooksul enne sõda streikidest osa 30.000 inimest s. o. rohkem kui kogu 1913. aasta jooksul.⁴

---

¹ V. I. Lenin, Teosed, 4, kd. lk. 276

² "Narva Kiir", nr. 22, 19. novembril 1913. a.

³ V. I. Lenin, Teosed 21, kd., lk. 287

⁴ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 161.

Järjest võimsamaks muutusid poliitilised väljastumised. Eesti bolševikud ühinesid 23. septembrist 1. oktoobrini 1913. aastal. Poronini nõupidamise otsusega, osa võtta Venemaa tööstusproletariaadi üldisest poliitilisest streigist, mis pidi toimuma 1914. aasta sügisel. Selle ettevalmistamise käigus toimus Tallinnas 10. juulil poliitiline üldstreik ja demonstratsioon.¹

Pärnus sellel ajal streike ei toimunud. Pärnu tööliised ise võtsid sõna "Töö Hääle" veergudel ja julgustasid kaaslasi. Seal kirjutatakse "Pärnu tööliised, nii ei lähe enam edasi. Praegune aeg, kus tööliste klass energilist võitlust peab, nõuab teilt elavamast tegevusest. Loomes ametiühingud ja kõigepealt astuge Pärnu ainukesesse tööliste seltsi - Korteri-üürnike Seltsi liikmeks."² Partei bolševike grupp, mis oli tegutsenud H.Klaasi ja H.Suuderi juhtimisel oli nende lahkumisega lagunenu.³ Seda näitavad asjaolud, et edaspidistest tähtsatel nõupidamistel ei olnud Pärnu parteigrupi esindajat. Nii ei olnud Pärnu esindajat Tallinnas 22. märtsil 1914.aastal toimunud partei nõupidamisel, kus esines VSDTP Keskkomitee Venemaa Büroo liige G. Petrovski, samuti ei võtnud Pärnu esindaja osa ka Eesti bolševike juunikonverentsist, mis toimus 15. juunil Narvas, Paemurru küla lähedal metsas.⁴

1 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 354

2 "Töö Hääl" nr. 27, 4.märtsil 1914.a.

3 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk.149 annab materjali, et "Waldhofi" 1913.aasta juuli-augusti streigikomiteest kujunes välja Pärnu parteikomitee, kes pidas sidet teiste linnade parteiorganisatsioonidega ja "Kiirega" Töö kirjutajal ei õnnestunud leida materjale selle parteikomitee koosseisu ja tegevuse kohta.

4 Eesti NSV ajaloo lugemik, II köide, lk.506

Nende nõupidamiste otsused jõudsid siiski Pärnu töölisteni. Seda näitab nende kiri Eesti sotsiaaldemokraatliku organisatsioonide märtsinõudpidamiste kohta. Pärnu töölisel kirjutasiid: "Möödas on aeg, kus töölisliikumist suudeti abiandmise seltside või matuse kassade mõllusse juhtida ..., läheb Tallinna tööliste teaduslisem osa sihi-kindlalt ühes kogu Venemaa proletariaadiga oma ajalooliselt äramääratud eesmärgile kiiresti ligemale."¹

Revolutsioonilise liikumise tõusu katkestas imperiaalistlik maailmasõda. Sõda kiskus normaalsest tööst kõrvale suure osa töölisi. See halvatas, samuti ka revolutsioonilist liikumist. Hakkasid laienema need tööstusharud, mis otseselt olid seotud sõjatellimustega nagu laevatehased, metallitehased ja tekstiilvabrikud. Kuid ka nende ettevõtete töö oli esialgu viidud raskesse olukorda. Tihti puudus küte, sest raudteetransport oli sõja tõttu halvatud.

Sõjatellimuste täitmisele asus Eesti tekstiilvabrikute hulgas ka Sindi Kalevivabrik, kus hakati valmistama mundrikalevit. Vabriku tootmine laienes seoses sellega tunduvalt. 1915. aastal täisvõimsuse juures andis vabrik 90.000 arsinat kalevit.² Tööliste arv ulatus üle tuhande, enamuses nais-töölised.³ (1913. aastal 733 töölist). Vabriku juhatuse andmetel moodustas see Venemaa mundrikalevi tootmisest 5 prot-senti.⁴

---

¹ "Töö Kiir" nr. 7, 9. juunil 1914. a.

² O. Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk. 363-364

³ sealsamas, lk. 366

⁴ sealsamas lk. 364

Teistsugune olukord valitses "Waldhofi" vabrikus. Vaenlasriigi kodanlusele kuuluva tööstusettevõtte töö jätkamine muutus küsitavaks. 13. märtsil 1915.aastal arutati seda küsimust Kaubandus-Tööstusministeeriumis, kus oli vabriku edaspidise töö kohta mitmeid arvamusi.¹ 17. juulil 1915.aastal otsustas Ministrite Nõukogu ikkagi vabriku sulgeda alates 6.novembrist ning masinad ja seadmed evakueerida, aktsiaselts "Waldhof" likvideerida.² Algas vabriku varanduste jaotamine. Tsingi ja vasevarud saadeti sõjaväeladudesse, raudteerööpmed ja vagunid Tallinna kindlustustöödele, osa sisseseadmetest saadeti Soome Wilmerstrandi vabrikusse, osa Venemaa teistesse vabrikutesse.³ Aktsiaosanikud kapitalistid rikastusid vabriku likvideerimisel.⁴ Kõige suurema varandusest said vürst Suvalovi pärijad.

See mida ei saadud kohapealt ära viia, lasti õhku. Sõjaministri käsul oli kogu vabrik juba 9. juunil 1915.aastal mineeritud. Saksa sõjalaevade ilmumine Pärnu lahte 6. augustil andiski hea ettekäände vabriku õhkulaskmiseks.⁵

"Waldhofi" vabriku hävitamine tõi kaasa tuhandete tööliste töötaoleku ja nälja. Enamus endistel töölistel tuli Pärnust lahkuda, sest kohalik tööstus ei vajanud nii suurel hulgal töökäsi.

Vaatamata rängale ekspluateerimisele olid töölistel pidanud seda isegi oma vabrikuks, ega läinud streigivõit-

---

1 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt lk.367

2 sealsamas

3 sealsamas

4 sealsamas

5 sealsamas, lk. 367

luses vabriku varanduste hävitamisele. 1905. aasta revolutsioonipäevil samuti ka hilisema streigivõitluse käigus. Töölised oskasid hinnata tööga saavutatud väärtuse suurust ning võitlesid vabriku administratsiooni kui kodanluse vastu, et oma igapäevaseid töötingimusi parandada.

"Waldhofi" vabriku likvideerimine muutis tunduvalt Pärnu kui tööstuslinna ilmet. Koos sellega muutus töölisliikumise aktiivsus. "Waldhofi" vabrik oli oma ehituse esimestest päevadest kandnud Pärnu revolutsioonilist liikumist ning andnud eeskuju streigivõitluseks kõigis väiksemates ettevõtetes. 1915. a. alates langeb seepärast Pärnu tööstuse osa ja tööstusproletariaadi arv ning sellega koos ka revolutsiooniline liikumine.

1917. aastal veebruarirevolutsiooni ettevalmistamisel andis tunda revolutsioonilise tööliklassi puudumine Pärnus.

"Waldhofi" tselluloosivabriku likvideerimine I Maailmasõja käigus halvab Pärnu revolutsioonilise liikumise ning nõrgendab L Ö P P S Ö N A. proletaariaadi.

2. Revolutsiooniline võitlus kandis stabiilset iseloomu.

Pärnu tööliklassi revolutsiooniline võitlus oli üheks osaks kogu Venemaa proletariaadi võitluses.

Revolutsiooniliste sündmuste analüüs näitab, et kõik saajandi algul toimunud Venemaa tööliklassi suuremad väljaastumised kajastusid Pärnus proletariaadi võitluses. Kõige intensiivsem oli see 1905.-1907.a. revolutsiooni tõusuperioodil kui Pärnu Rahvakomitee hakkas ette valmistama relvastatud võitluseks. Kontrerevolutsiooni pealetung ja repressioonid sundisid Pärnu tööliklassi avalikest väljaastumistest loobuma. Kuid võitlustuli hõõgus tuha all ning puhkes uuesti lõrkele majanduslikul tõusuperioodil kui tsaristlik Venemaa hakkas ette valmistama imperialistlikuks sõjaks.

Pärnu tööliste streigivõitlus, demonstratsioonid ning muud võitlusvormid kujunesid välja kohalikest tingimustest ja võimalustest, mida võib iseloomustada järgmiselt:

1. Tugeva tööistusproletariaadi puudumine. "Waldhofi" tselluloosivabrik oli ainukeseks suurettevõtteks linnas, kuhu koondus tööliklassi enamus, mille tõttu oli ta muutunud revolutsioonilise liikumise baasiks. Sindi Kalevivabriku tööliklassid küllaltki kauge vahemaa tõttu ei omanud tihedaid sidemeid Pärnu proletariaadiga, mistõttu Sindi vabrik ei läinud kaasa Pärnu üldstreigiga 1905.aastal ega võtnud aktiivselt osa ka hilisemast võitlusest.

"Waldhofi tselluloosivabriku likvideerimine I Maailmasõja käigus halvas Pärnu revolutsioonilist liikumist ning nõrgendas veelgi tööstusproletariaati.

2. Revolutsiooniline võitlus kandis stiihilist iseloomu. Sotsiaaldemokraatlik grupp oli ebakindel. (Ta moodustati) Ta moodustati koos töölisliikumise tõusuga, ning lagunes reaktsiooni pealetungil. Pärnu sotsiaaldemokraatide tegevust lõhestas ka kindla poliitilise suuna puudumine. Ei olnud lõplikult lahti föderalistlikust poliitikast. Töölisliikumist püüdsid juhtida küll sellised aktiivsed tegelased nagu V. Lüdigi, H. Klaas ja H. Suuder, kuid neil ei õnnestunud luua tugevat bolševistlikku organisatsiooni. Kõik nad lahkusid Pärnust, sest tsaarivalitsus ähvardas kinnivõtmisega, mistõttu kohalik olukord ei võimaldanud neil siin aktiivsemalt tegutseda.

Partei organisatsioonide nõrkust ja üksikutel etappidel selle puudumist kasutas ära tsaaripolitsei provokatorite värbamiseks, millega nõrgestati töölisliikumist veelgi.

Seetõttu läksid Pärnu töölisel kodanlik-demokraatlikule Veebruarirevolutsioonile vastu ettevalmistamata.

Pärnu kodanlus oli aga sõja ajal mõnevõrra tõstnud oma majanduslikku potentsiaali ning Veebruarirevolutsiooni puhkedes kasutas ta ära tööliklassi nõrkust. Saanud teada tsaari kukutamisest, katsus kohalik kodanlus moodustada endale meelepärast nõukogu ning kutsus 6. märtsil kokku linnavolikogu koosoleku, kus valiti täitevkomitee, mida kõlavalt nimetati "tööliste, soldatite ja kodanikkude

Kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon Pärnus

1
täidesaatvaks komiteeks. Sellesse komiteesse kuulusid
35 sõjaväelast ja 14 tsiviilelanikkonna esindajat, kelle
eesotsas oli staabikapten Poljakov, tema abiks advokaat
H.Kuusner j.t. kodanluse esindajad. 2 Kodanlus tahtis nõu-
kogusse kaasa tõmmata ka töölisi, kuid Pärnusse saabunud
Tallinna ja Narva bolševikud takistasid seda toimumast. 3
Bolševikkude esindajate organiseerimisel peeti teatri ruu-
mes ülelinnaline tööliste, soldatite ja kehvrahva koosolek,
kus otsustati luua tõeline Pärnu Tööliste ja Soldatite
Saadikute Nõukogu. Selle läbiviimine jäi viieliikmelise
komitee ülesandeks.

8. märtsil ilmusid Pärnu tänavaile garnisoni solda-
tid, kellega liitusid linnaelanikud. Kavatseti arreteerida
linnapea, politseinikud ja garnisoniülem Ostapenko. 4

Kokkupõrge toimus linna raekoja ees, kus Ostapenko
tulistas soldateid, kelledest kaks surid. Ostapenko pisteti
aga soldatite poolt täâkidega surnuks ning arreteeriti lin-
napea H. Ammende. 5 Võim linnas läks 9. märtsil loodud
Pärnu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu kätte. 6

1 K. Siilivask, Veebruarirevolutsioon Eestis, Eesti
Kommunist nr. 2, veebruar 1967, lk. 37

2 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Doku-
mentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1957, lk. 58

3 K.Siilivask, Veebruarirevolutsioon Eestis, Eesti
Kommunist, nr. 2, veebruar 1967, lk. 37

4 sealsamas

5 sealsamas

6 sealsamas

Kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsiooni Pärnus viisid läbi sõdurisinelitesse riietatud talupojad, armee, koos töölistega. Saavutati revolutsiooni esimene etapp, kukutati vana linnavalitsuse aparaat, kes oli teeninud tsaari isevalitsuse huve. Oma positsioone hakkas kindlustama eesti kodanlus, kes luges revolutsiooni lõppenuks ning kutsus rahvast toetama seaduslikku võimu.

Pärnu kodanlus, kes seni oli baltisaksa ettevõtjate ja kaupmeeste poolt linna valitsemisest kõrvale tõrjutud, nihkus teisejärguliselt positsioonilt esikohale.

Rahvahulgad hakkasid bolševike organiseerimisel koonduma revolutsiooni edasiarendamiseks sotsialistlikuks revolutsiooniks, et lõplikult igasugusest ekspluateerimisest vabaneda.

Резюме

Революционная борьба рабочего класса гор. Пярну была частью борьбы пролетариата всей России.

Анализ революционных событий показывает, что все наиболее крупные выступления рабочего класса России в начале века отражались в борьбе пролетариата гор. Пярну. Самым интенсивным была она в период подъема революции 1905-1907 гг., когда Пярнуский Народный комитет стал вести подготовку к вооруженной борьбе. Однако натиск контрреволюции и репрессии заставили рабочих гор. Пярну отказаться от открытых выступлений. Но пламя борьбы разгоралось под пеплом и вновь заглохло в период экономического подъема, когда царская Россия стала готовиться к империалистической войне.

Стаечная борьба, демонстрации и другие формы борьбы пярнуских рабочих формировались из местных условий и возможностей, что можно охарактеризовать следующим:

1. Отсутствие сильного промышленного пролетариата. Целлюлозная фабрика "Вальдгоф" была единственным крупным предприятием в городе, где объединялось большинство рабочего класса, в результате чего она превратилась в базу революционного движения. Из-за сравнительной отдаленности рабочие Синдической суконной фабрики не имели тесной связи с пярнуским пролетариатом.

вследствие чего Синдиская фабрика не присоединилась к всеобщей стачке 1905 года в Пярну и не приняла активного участия в последующей борьбе.

Ликвидация целлюлозной фабрики "Вальдгоф" в ходе первой мировой войны парализовала революционное движение и еще более ослабила промышленный пролетариат города Пярну.

2. Революционная борьба носила стихийный характер. Социал-демократическая группа была неустойчивой. Она была создана с подъемом рабочего движения и распалась с натиском реакции. Деятельность пярнуских социал-демократов раскалывалась еще отсутствием твердой политической линии. Не отказались до конца от федералистской политики. Правда, рабочее движение стремились продолжить такие активные деятели, как В.Людиг, Г.Клаас и Х.Суудер, но им не удалось создать сильной большевистской организации. Все они покинули Пярну, поскольку царское правительство грозило арестами и поэтому местные условия не позволяли им здесь активно действовать.

Слабость партийных организаций и на отдельных этапах их отсутствие было использовано царским правительством для вербовки провокаторов, чем еще более ослаблялось рабочее движение.

Поэтому рабочие гор.Пярну встретили Февральскую буржуазно-демократическую революцию неподготовленными.

Однако буржуазия гор. Пярну несколько повысила за период войны свой экономический потенциал и с началом Февральской революции воспользовалась слабостью рабочего класса. Узнав о свержении царя, местная буржуазия попыталась создать угодные ей Советы и 6 марта созвала совещание Городской Управы, на котором избрали Исполнительный комитет под звонким названием "Исполнительного комитета рабочих, солдат и граждан". В состав этого комитета вошли 35 военнослужащих и 14 представителей гражданского населения, во главе которых был штабс-капитан Поляков, его заместителем адвокат Х. Кууснер и другие представители буржуазии. Буржуазия хотела вовлечь в Советы и рабочих, но большевики, прибывшие в Пярну из Таллина и Нарвы препятствовали этому. При организации представителей большевиков в помещении театра было проведено общегородское собрание рабочих, солдат и бедняков, на котором было принято решение о создании подлинного Совета рабочих и солдатских депутатов гор. Пярну. Осуществление этого было поручено комитету в составе пяти членов.

8 марта на улицы города Пярну вышли солдаты гарнизона, к которым присоединились жители города. Было намерение арестовать главу города, полицейских и начальника гарнизона Остапенко.

Столкновение было перед городской ратушей, где Остапенко стрелял в солдат, двое из них умерли. Но Остапенко был проколот штыками насмерть, глава города

Х.Амменде - арестован. Власть в городе перешла в руки созданного 9 марта Совета рабочих и солдатских депутатов гор.Пярну.

Февральскую буржуазно-демократическую революцию проводили в Пярну одетые в солдатские шинели крестьяне вместе с рабочими. Достигли первого этапа революции, свергнут был старый аппарат городского управления, который служил интересам царского самодержавия. Свои позиции стала укреплять эстонская буржуазия, которая считала революцию законченной и призывала народ поддержать законную власть.

Пярнуская буржуазия, которая до сих пор была оттеснена от управления городом со стороны прибалтийскими немецкими предпринимателями и торговцами, продвигалась с второстепенных позиций на первое место.

Народные массы под руководством большевиков стали объединяться для дальнейшего развития революции - в революцию социалистическую, чтобы окончательно избавиться от всякого гнета.

3. Dokumentide publikatsioonid.

Reesti KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD.

1. Marksismi-leninismi klassikud.

Lenin, V.I. - Streikidest, Teosed 4.kd. Tallinn, 1950, lk. 276

Lenin, V.I. - Revolutsiooni algus Venemaal, Teosed, 8.kd., Tallinn, 1952.

Lenin, V.I. - Kas me peame revolutsiooni organiseerima?, Teosed, 8.kd., Tallinn, 1952.

Lenin, V.I. - Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis, Teosed, 9.kd., Tallinn, 1952.

Lenin, V.I. - VSDTP valimisplatvorm, Teosed, 17, kd., Tallinn, 1953

Lenin, V.I. - Sotsialism ja sõda, Teosed, 21, kd. Tallinn, 1953.

2. Arhiivimaterjalid.

Riiklik Ajaloo keskarhiiv (RAKA)

Fond 296

- Канцелярия Лифляндского Губернатора

nim. 102, s.û. 10

Fond 344

- Перновское уездное полицейское управление

nim. 1, s.û. 1261

s.û. 1912

s.û. 812

Обвинительный акт и приговор, 21 июля 1909. г. (ЦГИАМ, МЮ, ед. хр. 125, 1905.г.)

3. Dokumentide publikatsioonid.

Eesti NSV ajaloo lugemik, II köide, Tallinn, 1964.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1957.a.

Отчет Перновской Городской Управы за 1905 год.

Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, Таллинн, 1955.

4. Kirjandus, monograafiad, artiklid.

Ehder-Ježova, M. - Poolsada aastat leninlikus parteis, Tallinn, 1967.

Karma, O. - Tõõstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, Tallinn, 1963.

Klaas, H. - Minevikust, Petrograd, 1922.

Lukin, G. - Tõõlisliikumine Eestis Stolõpini reaktsiooni ja uue revolutsioonilise tõusu aastail (1907-1914), Tallinn, 1960.

Moosberg, H. - 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, Tallinn, 1955.

Rudnev, D. - Leninlik "Pravda" ja tõõlisliikumine Eestis 1912-1914, Tallinn, 1962.

Semper, J. - Teekond läbi mineviku, "Pärnu Kommunist" nr. 99-106, 1965.

Siilivask, K. - Veebruarirevolutsioon Eestis, Eesti Kommunist, nr. 2, veebruar 1967.

Vaiman, I. - Inimesed, sündmused, aastad,
Mälestusi, Tallinn, 1963.

Besti NSV ajalugu, II kõiide, Tallinn, 1963.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu, Tallinn,
1963.

Ülevaade Bestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa,
Tallinn, 1961.

Клаас, Г.К. - Мои первые шаги ^{на} революционном
пути. Из воспоминаний о рабочем
движении в Петербурге и Прибал-
тийском крае в 1904-1905 гг. Ле-
нинград, 1926.

Мосберг, Г.И. - Революция 1905-1907 гг. в Эсто-
нии, докторская работа, II, 1955.

Русское акционерное общество целлюлозной фабрики "Вальд-
тоф" в г. Пернове Лифляндской губернии. Первое десяти-
летие действия фабрики 1900-1910.

5. Perioodika. 1, 31. augustil

"Kiir" nr. 12, 31. augustil 1912.

nr. 18, 12. oktoobril 1912.

nr. 35, 23. märtsil 1913.

nr. 45, 23. aprillil 1913

nr. 50, 7. mail 1913

nr. 60, 30. mail 1913

nr. 61, 1. juunil 1913.

nr. 65, 13. juunil 1913.

nr. 86, 3. augustil 1913

Tabell nr. 1

nr. 87, 6. augustil 1913.

nr. 88, 8. augustil 1913.

"Narva Kiir" nr. 22, 19. novembril 1913.

nr. 24, 23. novembril 1913.

"Teataja" nr. 23, 2. veebruaril 1905.

"Tõõ Hâäl" nr. 27, 4. märtsil 1914

"Tõõ Kiir" nr. 7, 9. juunil 1914.

"Pärnu Kommunist" nr. 101, 27. augustil 1964.

"Võitleja" nr. 1, 17. detsembril 1905.

"Võitleja" nr. 2, 23. detsembril 1917.

6. Mâlestused (avaldamata)

Aitsam, M. - 1905.a. revolutsioon ja selle ohvrid
Pärnumaal

Jõe, J. - Mâlestused

Miil, J. - Poliitilise võitluse eesliinil

Melikov, J. - Ajaloolised märkmed poliitilis-
ametiühingulisest tegevusest 1905.
aastal ja edaspidi Pärnus ja mujal.

Tâhiste, R. - 1905.a. sündmusi Pärnus ja Pärnumaal.

Suulised mâlestused:

Rodionov, A. - "Waldhofi" vabriku tõoline 1900-1915.a.
elab Pärnus, Auli t. 11

Roots, L. - H.Suuderi tûtär, elab Pärnus,
Akadeemia t. 1

Saal, A. - "Waldhofi" vabriku tõolise A.Saali
abikaasa elab Pärnus, Kirsi t. 24

Pärnu suuremad tööstuseettevõtted
1913. aastal

	Ettevõtte nimetus	Asutamise aasta	Tööliste arv	Toodang tuh.rbl.
1.	o/ü Sindi Kalevimanu- faktuur	1832	760	2000
2.	Chr. Fröhlingi saeveski	1860	40	62
3.	O.Darmeri ehitustöökoda	1879	30	25
4.	A.Bliebernickti õllevab- rik	1879	25	75
5.	C.Sebulke masinatehas	1887	34	40
6.	Austeri korgivabrik	1888	75	150
7.	Pärnu Tellistetehas	1898	20	15
8.	Sindi Tellistetehas	1898	173	95
9.	A/s "Waldhofi" tsellu- loosi ja paberivabrik	1898	2069	8752
10.	H.Wylhuiseni saeveski	1902	32	65
11.	H.Schmidti linaõli vab- rik	-	24	406
12.	E.Schvartzi ja Ko Tule- tikuvabrik	1905	56	60
13.	Pärnu Linatööstus	1909	55	50
14.	E.Schvartzi õllevabrik	1912	20	35
15.	A/s "Balti" nahatööstus		50	400
		kokku	3463 töölist	

1

O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt ..., lk.338-343
tabelite põhjal koostatud.

Pärnu tselluloosivabrik "Waldhof"

"Waldhofi" töölised

Töölise väljumine „Waldhofi“ sabricust
tööpäeva lõpul

*Karusseltsi „Valgus” hoone, revolutsioonilise liikumise
keskus 1905. a.*

H. Klaas

Lisa nr. 7

G. Paju

H. Sunder

A. Saal